

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Kateřina Jarolímová

Aktuální úprava styku rodiče s dítětem

Diplomová práce

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Aktuální úprava styku rodiče s dítětem“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Jamolicích dne 29.3.2019

Kateřina Jarolímová

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí mé diplomové práce, prof. JUDr. Milaně Hrušákové, CSc., za odborné vedení a komentáře k této diplomové práci.

Seznam použitých zkratk

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník	NOZ
Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád	OSŘ
Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních	ZŘS
Úmluva o právech dítěte	ÚPD
Orgán sociálně právní ochrany dětí	OSPOD
Ústavní soud České republiky	ÚS
Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník	TZ

Obsah

Seznam použitých zkratk	4
Úvod	6
1. Osobní styk s dítětem jako povinnost rodiče	9
1.1. Právo dítěte rovná se povinnost rodiče?	9
1.2. Postup donucování rodiče ke styku dle ZŘS	10
1.2.1. Výzva ke splnění povinnosti.....	11
1.2.2. Ukládání pokut	12
1.2.3. Další opatření.....	14
1.2.4. Odnětí dítěte	16
1.2.5. Dílčí závěr.....	17
1.3 Judikatura Ústavního soudu	17
1.3.1. Rozhodovací praxe týkající se povinnost rodiče stýkat se s dítětem.....	21
1.3.2. Německá rozhodovací praxe	24
2. Důsledky neplnění povinnosti rodiče stýkat se s dítětem.....	26
2.1. Zvýšení výživného	26
2.2. Náhrada škody v případě neuskutečnění styku rodiče s dítětem	26
2.2.1. Náhrada škody pečujícímu rodiči	28
2.2.2. Náhrada nemajetkové újmy dítěti.....	28
3. Odmítnutí styku s rodičem	29
3.1. Rozhodnutí dítěte	29
3.2. Syndrom zavrženého rodiče.....	30
3.3. Dílčí závěr.....	33
4. Bránění styku.....	34
4.1. Bránění ve styku s dítětem a jeho důsledky.....	35
4.2. Bránění ve styku jako zásah do osobnostních práv	37
4.3. Maření výkonu úředního rozhodnutí	38
Závěr	39
Seznam použitých zdrojů	42
Shrnutí	45
Abstract	46
Seznam klíčových slov/ Key words.....	47

Úvod

Tématem této diplomové práce je aktuální úprava styku rodiče s dítětem, což je téma stanovené široce, a je tedy možné se zabývat celou škálou problémů vznikající v souvislosti s úpravou styku. S ohledem na rozsahové omezení diplomových prací, a především zachování aktuálnosti tématu, se tato diplomová práce zaměřila v rámci právní úpravy styku s dítětem především na otázky samotné realizace styku s dítětem.

Situací, které mohou v rodině nastat, je nepřehledné množství, není tedy ani možné, aby zákon se všemi počítal. To, aby všechny důsledky možných situací, jako je odmítání styku dítětem nebo rodičem, či bránění styku, byly upraveny zákonem není ani žádoucí, především s ohledem na existenci moci soudní. Pokusím se tak v této diplomové práci nastínit několik těchto situací, z pohledů dítěte i rodiče, a současně s tím rozeberu i právní úpravu, která k úpravě jednotlivých situací pravděpodobně směřuje. Vhodnost tohoto tématu spatřuji zejména v tom, že i přes snahy zákonodárců upravovat rodinné právo, v čím dál větším rozsahu, se objeví kámen úrazu, kterým je emocionální stránka věci a důsledky konfliktu rodičů.

Hlavním cílem diplomové práce je na základě vybraných situací provést analýzu právních norem ve smyslu naplnění jejich účelu. Tj. mým cílem je zhodnotit, zda současná právní úprava efektivní realizaci styku napomáhá, anebo je naopak důvodem pro jeho nefunkčnost.

Nejprve je třeba vymezit, co si představit pod pojmem styk. Na jedné straně tak stojí osobní styk s rodičem, ze strany dítěte, a na druhé osobní styk s dítětem, ze strany rodiče. Jednou jako právo, podruhé jako povinnost. Cílem je tak zodpovězení otázky, zda se právo dítěte rovná povinnosti rodiče. V návaznosti na tento hmotněprávní rozbor se mi jeví jako důležité analyzovat také procesní úpravu, která upravuje postup při výkonu hmotného práva. Z uvedeného důvodu pak bude věnována větší pozornost důsledkům pojmím se s porušováním povinností, a to ze strany obou rodičů, ale i odmítání styku ze strany dítěte.

Styk s dítětem se může zdát, jako již dopodrobna probádané téma, avšak jsem přesvědčena, že s příchodem NOZ, který stanovil styk rodiče s dítětem jako povinnost, se ještě dočkáme zajímavých rozhodnutí. I co se týká realizace styků, i přes nepřehledné množství opatření, jak realizace dosáhnout, existuje stále spousta případů, ve kterých zákon neplní svoji funkci, tak jak má, a to chránit zájem dítěte.

V první kapitole diplomové práce se budu zabývat otázkou, zda se právo dítěte rovná povinnosti rodiče. Ohledně analýzy práva či povinnosti bude vycházeno zejména z obecného výkladového ustanovení § 855 a § 858 NOZ. V diplomové práci budou zmíněny jednotlivé

názory na tuto otázku včetně argumentace, a výsledkem by měla být odpověď, zda právo dítěte rovná se povinnost rodiče. V jednotlivých dílech pak bude rozebrán postup donucování rodiče ke styku dle ZŘS, a to s vykreslením situace, ve které styk odmítá rodič. Bude odpovězeno na otázku, zda zákon poskytuje možnost donucení ke styku takového rodiče, který se s dítětem odmítá stýkat. Bude zjištěno, zda zákon na takové situace myslel, a dále zhodnoceno, zda některé opatření lze v této situaci využít. Postupně tak budou rozebrána jednotlivá opatření sloužící k vynucení povinnosti rodiče stýkat se s dítětem dle rozhodnutí ve věci péče o nezletilé, jako jsou výzva ke splnění povinnosti, výkon rozhodnutí ukládáním pokut, či další opatření dle ZŘS. První kapitola bude uzavřena rozbohem judikatury Ústavního soudu, která se zabývá otázkami pojící se právě s výkonem rozhodnutí.

Povinnost rodiče stýkat se s dítětem není jedinou povinností rodiče, vyplývající z rodičovské odpovědnosti. Proto se některé důsledky neplnění povinnosti rodiče stýkat se s dítětem týkají i například zvýšení výživného. Důsledky pojící se neplněním výše uvedené povinnosti budou obsahem kapitoly 2. Bude poukázáno na možnosti náhrady škody, a to jak dítěti, tak i rodičům.

Kapitola 3 se zaměřuje na odlišnou situaci od první kapitoly, a tou je odmítání styku dítětem. Kladenou otázkou je, zda dítě může odmítnout styk s rodičem, aniž by to mělo důsledek jako porušení povinnosti pečujícím rodičem. V případech, kdy dítě odmítá styk s rodičem, je nejdůležitější hledat příčinu. I z toho důvodu je v této kapitole diplomové práce řešena otázka rozhodnutí samotného dítěte, ale i syndromu zavrženého rodiče. V této části práce bude zmíněn v krátkosti i jeden příklad z praxe v advokátní kanceláři.

Poslední, čtvrtá kapitola, zohlední další situaci, která v rodinném konfliktu může nastat, a to bránění styku pečujícím rodičem. S bráněním styku se v praxi setkáváme velmi často, může mít mírnější formy, ale také i formu úmyslného důkladného zamezení styku, které může vést až k přerušení citové vazby mezi rodičem a dítětem. Na bránění styku i jeho důsledky lze pohlížet v různých rovinách. Diplomová práce tak bránění styku analyzuje s ohledem na možnosti zabránění pečujícímu rodiči postupem dle ZŘS obdobně jako v první kapitole. Bránění styku však může mít i další důsledky, a to zejména jako zásah do osobnostních práv nebo i v rovině trestního práva, jako maření úředního rozhodnutí.

Závěrem pak budou zhodnoceny jednotlivé otázky v souvislosti s využitou argumentací i judikaturou. Diplomová práce by měla odpovědět na shora uvedené výzkumné otázky a poukázat na problémy týkající se realizaci styku rodiče s dítětem. Diplomová práce bude provázena zájmem dítěte, jako stěžejním hlediskem pro rozhodování ve věcech péče o nezletilé. Hlavní metodou jejího zpracování je interpretace právních norem. Výkladový cíle je

stanoven jako objektivně recentní, vůdčím postupem pro dosažení stanovených výzkumných cílů je výklad teleologický.

1. Osobní styk s dítětem jako povinnost rodiče

1.1. Právo dítěte rovná se povinnost rodiče?

Z dikce ustanovení § 855 NOZ vyplývá, že dítě a rodiče mají vůči sobě navzájem práva i povinnosti. Těchto práv i povinností se nelze vzdát, jedná se o práva nezczitelná. Jinou situaci však je, pokud je rodič ve svých právech omezen či zbaven soudem. V důvodové zprávě k tomuto ustanovení je uvedeno, že tato práva a povinnosti působí zásadně vůči sobě navzájem.¹ Je však nutné se zabývat otázkou, zda je možné stavět právo dítěte na roveň povinnosti rodiče. Otázkou je i to, zda je takto možné dosáhnout účelu povinností a práv, kterým je zajištění morálního a hmotného prospěchu dítěte.

Povinnost rodiče stýkat se s dítětem by tedy měla vyplývat z obecné roviny výkladového ustanovení § 855 NOZ. Rodičovská odpovědnost definovaná v § 858 NOZ zahrnuje právo i povinnost rodiče udržovat osobní styk s dítětem. Osobní styk s dítětem je zvláště u dětí v péči jednoho z rodičů důležitý pro jeho správný vývoj i pro zachování rodinných vazeb s druhým, nepečujícím rodičem.

Ustanovení § 888 však upravuje pouze právo rodiče stýkat se s dítětem, jakožto i právo dítěte stýkat se s druhým rodičem. Povinnost rodiče stýkat se s dítětem není tedy nijak šířeji vymezena, a proto je důležité si vyjasnit, zda právo dítěte na styk je současně i povinností rodiče. Povinnost rodiče vyplývá z rodičovské odpovědnosti, což dle názoru Westphalové, lze dovést z výkladu ustanovení § 858 NOZ, kde v rámci rodičovské odpovědnosti je na prvním místě uvedena povinnost a poté až práva rodičů ve vztahu k dítěti.² Dle názoru Králíčkové však není možné vykládat normu doslovně a mechanicky, ale i ve vazbě na hodnoty sledované právním předpisem, tedy ne *každé subjektivní povinnosti odpovídá subjektivní právo*³.

S ohledem na veškeré souvislosti týkající se rodinné situace však není možné styk vymáhat bez dalšího. Rodič má povinnost stýkat se s dítětem, avšak za určitých okolností není vhodné, s ohledem na účel styku, tuto povinnost vymáhat. Styk rodiče, který byl k této povinnosti donucen, by nemohl být v souladu se zájmem dítěte. Takový rodič není motivovaný, nemá potřebu navazovat s dítětem pozitivní vazby, není zajištěn ani vhodný přístup k dítěti, který může zapříčinit to, že dítě bude traumatizováno.

¹ Důvodová zpráva k NOZ – konsolidovaná verze. s. 223 [online]. obcanskyzakonik.justice.cz, 3. února 2012 [cit 20.8.2018] Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>

² WESTPHALOVÁ Lenka. Problematické aspekty styku rodiče s dítětem. *Právní rozhledy*, 2017, roč 11, s.

³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. O právech a povinnostech v rodinném právu 1). *Acta Iuridica Olomuncensia*, 2015, č. 3, str. 38

Styk však dle mého názoru není i povinností, ale pouze právem. Rodinné vztahy bývají komplikované, a proto není možnost obsáhnout v právní úpravě vše. Povinnost stýkat se s dítětem stanovená být může, avšak výkon této povinnosti už zůstává na konkrétním rodiči. Samozřejmě by tento styk měl být vykonáván, ale pokud to odporuje zájmu dítěte, není výkon vhodný. Nelze uložit povinnost, která se pojí i s emocionální, sociální či empatickou stránkou věci, aby byla vykonávána. V rámci péče o nezletilé se neustále setkáváme s pojmem zájem dítěte, otázkou tedy je, kam se tento zájem ztratil při výkonu povinnosti rodiče stýkat se s dítětem i přes jeho neochotu. Můžeme se ptát, jakým způsobem je v zájmu dítěte stýkat se s rodičem, který jej nechce vidat, není dostatečně motivován ke styku s dítětem, či ztratil jakýkoli zájem o dítě.

Je nutné přihlížet k tomu, co zapříčinilo tento stav. Zejména v rámci rozhodování ve věcech péče o nezletilé by soudy měly brát v potaz zásadu rychlosti řízení. Čas je totiž jedním z aspektů, který může nenávratně zapříčít narušení vztahu s rodičem, který jej nemá v péči. Dalším aspektem je i to, jaký vztah nyní panuje i mezi rodiči, a jaká je jejich vzájemná komunikace.

V úzkém vztahu k neplnění této povinnosti jsou i následky z toho vyplývající. Rodič neplnící tuto povinnost ubližuje dítěti, tím s ním ztrácí kontakt, o který však zjevně nestojí. Nařízení výkonu rozhodnutí nemusí být vždy úplně účinné a jednotlivé prostředky budou rozebírány i dále. Také výživné stanovené soudem bylo stanoveno na určitou výši i s přihlédnutím k tomu, že rodič se s dítětem bude stýkat, například si ho k sobě brát na víkendy, a tím se sníží i náklady pečujícího rodiče. V případě, že ale rodič tuto svoji povinnost nevykonává, je na místě, aby bylo soudem rozhodnuto o navýšení výživného. S tím však může souviset i omezení styku nepečujícího rodiče s dítětem, například snížení počtu dní či víkendů.

1.2. Postup donucování rodiče ke styku dle ZŘS

ZŘS uvádí několik možností výkonu rozhodnutí týkající se péče o nezletilé v § 501 a následující. V této kapitole tak budou jednotlivé instituty rozebrány i s ohledem na judikaturu, která se k těmto vztahuje. Níže tak bude v souvislostech zmíněna výzva ke splnění povinnosti, nařízení výkonu rozhodnutí ukládáním pokut, nařízením prvního setkání s mediátorem, stanovení plánu navykacího režimu, dohled orgánu sociálně právní ochrany dětí, povinné setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie, a také odnětí dítěte.

Systematika jednotlivých způsobů donucení je logicky uspořádána od preventivního, nejméně zasahujícího, až po ultima ratio ve znění odnětí dítěte. S ohledem na předchozí

právní úpravu účinnou do 31.12.2013 považují za nutné vyjasnit otázku, zda nařízení výkonu rozhodnutí ve věcech péče o nezletilé je možné pouze na návrh nebo i bez návrhu. Předchozí právní úprava totiž zcela jasně vyloučila užití §252 až § 269 OSŘ pro výkon rozhodnutí ve věcech péče o nezletilé a současně také vyloučil aplikaci § 261 odst. 1 OSŘ. To znamenalo jasnou představu o tom, že není pochyb, že k nařízení výkonu rozhodnutí, není třeba návrh, a soud může postupovat z moci úřední.

Současná právní úprava tak jasnou konstrukci nevytvořila, ale dle mého názoru lze vyloučit záměr zákonodárce, který by měl nařízení výkonu požadovat pouze na návrh. I z dikce jednotlivých ustanovení týkající se nařízení výkonu rozhodnutí je zřejmé, že převážně záleží na úvaze soudu a okolnostech jednotlivého případu, jakým způsobem bude výkon realizován.

Panuje však i opačný názor, a to, že výkon rozhodnutí ve věcech péče o nezletilé je možné realizovat pouze na návrh. Tento názor vyslovil Smolík, sice zdůraznil, že nařízení výkonu je výlučně na návrh, avšak podotkl, že konkrétní způsob provedení závisí na úvaze soudu.⁴

Narízením výkonu rozhodnutí ve věci péče o nezletilé, v souvislosti s nařízením výkonu na návrh či bez návrhu se zabýval Krajský soud v Plzni v usnesení ze dne 14.12.2015, sp. zn. 13 Co 377/2015. Ten potvrdil, že „*k nařízení výkonu rozhodnutí ve věci péče o nezletilé může soud i od 1.1. 2014 přistoupit nikoliv jen na návrh, ale také z moc úřední*“.⁵ Dále také soud poučí o možnosti výkonu rozhodnutí ukládáním pokut nebo odnětím dítěte, pokud již tak neučinil v rozhodnutí ve věci samé.

1.2.1. Výzva ke splnění povinnosti

Jako první možnost zákon stanoví, že soud může v případě zvláštních důvodů vyzvat rodiče ke splnění povinnosti určené rodiči soudním rozhodnutím či soudem schválenou dohodou o péči o nezletilé dítě.⁶ Toto opatření je nejmírnější cestou, jak rodiče upozornit na to, že jedná protiprávně a jeho využití je omezeno na jednu výzvu. Není ani účelné, aby výzva byla uplatňována vícekrát, když rodič si je vědom svého chování, které není v souladu s rozhodnutím či dohodou.⁷

V souvislosti s výzvou ke splnění povinnosti je nutné poukázat na to, že se může jednat o obligatorní náležitost před samotným výkonem rozhodnutí, a to v případě, že rodič o nebyl v samotném řízení poučen o následcích pojících se s neplněním rozhodnutí. Tato poučovací

⁴ SMOLÍK P. in SVOBODA K., TLÁŠKOVÁ, Š., LEVÝ, J., HROMADA, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 999

⁵ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 14.12.2015, sp. zn. 13 Co 377/2015

⁶ § 501 ZŘS

⁷ ROGALEWICZOVÁ Romana. Možnosti realizace styku rodiče s dítětem. *Právní rozhledy*, 2017, roč. 18, 617 str.

povinnost vyplývá z § 472 ZŘS, jako jedna z náležitostí rozsudku. I to, že právě poučovací povinnost ohledně možnosti výkonu rozhodnutí a způsobech jeho provedení, je upravena v samostatném ustanovení, znamená, alespoň dle mého názoru, důležitost kladenou těmto ustanovením.

V rámci výzvy ke splnění povinnosti v odst. 2 je dále uvedena možnost soudu požádat orgán sociálně-právní ochrany dětí, aby „vedl povinného k dobrovolnému plnění rozhodnutí.“

⁸ Tohoto působení je možné využít jak současně s výzvou ke splnění povinnosti, tak výzvu nahradit. Tímto ustanovením je tak zdůrazněno, jak úzká je spolupráce soudu s OSPOD. Při využití výzvy ke splnění povinností pak, v tom nejlepším případě, dojde k situacím, kdy ani není třeba nařizovat výkon rozhodnutí.

K povaze samotné výzvy se vyjádřil také Ústavní soud, který zařadil výzvu mezi vhodné prostředky, jak sloučit rodiče s dítětem.⁹ Dle mého názoru je výzva použitelná také v případě, že rodič odmítá styk s dítětem, a je tedy vhodné ji v těchto situacích využít. I ze samotného názvu „výzva ke splnění povinnosti“ vyplývá, že je možné vyzvat ke splnění povinnosti. Osobní styk s dítětem by měl tedy být stanoven v rozhodnutí jako povinnost?

1.2.2. Ukládání pokut

Následující opatření již nemá pouze preventivní charakter jako výzva, jedná se již o jeden ze dvou způsobů nařízení výkonu rozhodnutí o péči o nezletilé. Pro nařízení výkonu rozhodnutí je totiž možné využít institutu ukládání pokut jako nepřímého prostředku k donucení splnit dodatečně povinnost vyplývající z rozhodnutí, anebo je zde druhá možnost, a tou je odnětí dítě, které zasahuje přímo.¹⁰ Paragraf 502 ZŘS s nadpisem „Nařízení výkonu“ obsahuje možnost soudu uložit pokutu tom, kdo „*neplní dobrovolně soudní rozhodnutí nebo soudem schválenou dohodu o péči o nezletilé dítě*“.¹¹ Výše pokuty nesmí přesahovat 50 000 Kč a je možné ji ukládat i opakovaně.¹² Poučení soudu o možnosti výkonu rozhodnutí ukládáním pokut nebo odnětím dítěte má upozornit rodiče na možnost soudu použít další opatření. Otázkou však je, zda pokuta bude motivací, nebo naopak na ni rodič neplní své povinnosti bude reagovat negativně. Rodič, který o své dítě nemá zájem, bude brát ukládání pokut soudem, jako sankci nikoli jako motivaci se s dítětem vídat, a to i přes to, že pokuty mají mít povahu spíše motivační než sankční. V případech, které předpokládá zákon, a to

⁸ § 501 ZŘS

⁹ náleží Ústavního soudu ze dne 13.3.2012, sp. zn. II. ÚS 3765/11

¹⁰ SMOLÍK, Petr. In: SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří, HROMADA, Miroslav, BÍLÝ, Martin, HAMULÁKOVÁ, Klára, KŘIVÁČKOVÁ, Jana, PIRK, Tomáš, SMOLÍK, Petr. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2015, s. 1000.

¹¹ § 502 ZŘS

¹² Tamtéž

situace, kdy pečující rodič například brání ve styku, je použití tohoto opatření účelné. Problémem však je rozhodovací praxe soudu, kdy pokuty buď neukládají vůbec, nebo pouze v takové výši, která pečující rodiči „stojí za to“, když nebude muset předávat dítě ke styku s druhým rodičem.¹³ V případech, kdy rodič o styk nestojí, tak pokuta nebude účelná. I z tohoto dovozují, že styk rodiče s dítětem je především právo a nikoli povinnost, s ohledem na to, že i zákon nedává potřebné prostředky k vymození této povinnosti a praxe soudů tomu odpovídá.

Vymožené pokuty připadají státu, je zde však možnost, kdy *na návrh zákonného zástupce či opatrovníka nezletilého dítěte lze na základě rozhodnutí soudu čerpat peněžní prostředky k náhradě vynaložených a prokázaných nákladů, slouží-li k uspokojení nezbytných potřeb dítěte.*¹⁴ Touto cestou však pokuty směřují na uspokojování potřeb dítěte, a to proto, aby nedocházelo k případům, kdy tím, že rodič uhradí pokutu, zhorší se uspokojování potřeb dítěte vyplývající z vyživovací povinnosti rodiče.¹⁵ Na tuto možnost je poukazováno proto, že soudy pokuty neukládají, či je ukládají v nízké výši¹⁶, a to proto, že zohledňují fakt, kdy vyživovací povinnost rodiče bude narušena právě uložením pokuty. Postupem podle § 507 ZŘS je však možné, aby tato pokuta směřovala k dítěti, a tím nebudou jeho potřeby nijak ohroženy.

K povaze pokuty se také vyjádřila Šínová, a to zejména s ohledem na nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3489/15, který své závěry formuloval jako obecné. Citované rozhodnutí totiž zdůrazňuje, že pokuta nemá primárně sankční charakter, ale má vést k donucení povinného k dobrovolnému plnění rozhodnutí. Šínová však poukazuje na úskalí spojená se zobecněním závěru ÚS, když na konkrétním příkladu vysvětluje, že neuskutečněný styk už fakticky nemůže proběhnout. Jedná se o specifické dny jako jsou Vánoce, narozeniny nezletilého apod., kdy tento výjimečný den již nelze nahradit dnem „obyčejným“. Pokud se tedy uplatní to, že pokuta primárně nemá sankční charakter, můžeme se v některých případech dostat až k situaci, kdy neplnění rozhodnutí nebude mít žádný dopad na povinného, protože jej již nebude k čemu donucovat. Dále také uvádí možnost využití pokuty jako výchovného prostředku. Uložená pokuta by působila na povinného tak, že i když jednou povinnost porušil

¹³ ROGALEWICZOVÁ Romana. Možnosti realizace styku rodiče s dítětem. *Právní rozhledy*, 2017, roč. 18, s. 617

¹⁴ § 507 ZŘS

¹⁵ SMOLÍK, Petr. In: SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří, HROMADA, Miroslav, BÍLÝ, Martin, HAMULÁKOVÁ, Klára, KŘIVÁČKOVÁ, Jana, PIRK, Tomáš, SMOLÍK, Petr. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2015, s. 1008.

¹⁶ ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, 291 s.

a nyní dobrovolně plní povinnost mu uloženou rozhodnutím, uvědomí si, že při porušení v budoucnu, soud opět má možnost pokutu uložit.¹⁷

Šínová také nastiňuje další možné problémy s tímto obecným závěrem ÚS spjaté. Vyhledává také i řešení nejen v procesní úpravě, ale i hmotněprávní, konkrétně v § 889 NOZ, který udává důvod pro nové rozhodnutí soudu ohledně svěřeni dítěte do péče druhému z rodičů. I zde však poukazuje na to, že je možné se opět dostat do slepé uličky, když právní úprava nenabízí řešení problému spočívajícího ho v tom, že původně nepečujícím rodiči je sice bráněno ve styku, ale současně nemá o svěřeni dítěte do péče zájem, nebo soud vyhodnotí, že to není v zájmu dítěte.¹⁸

Zde se opět vracím, k již výše uvedenému názoru, a to že ve specifických případech právní úprava neumožňuje rodiče donutit ke splnění povinnosti.

1.2.3. Další opatření

Paragraf 503 ZŘS stanovuje i další opatření, která mají sloužit k tomu, aby docházelo k výkonu rozhodnutí. Tato opatření mají vést k obnovení vztahu rodiče a dítěte za účasti odborné osoby a také i k řešení rodinného konfliktu. Jedná se například o nařízení setkání s mediátorem, a to v rozsahu 3 hodin. Avšak s ohledem na jeden ze základních principů mediace, kterým je dobrovolnost, nelze předpokládat úspěch u rodiče, který zjevně nechce vykonávat povinnosti nařízené mu rozhodnutím.¹⁹ Je však také důležité podotknout, zda již není na využití mediace pozdě, a nemělo dojít k jejímu využití dříve než až při výkonu rozhodnutí.²⁰ K aplikaci mediace jako příkladu dobré praxe by mělo docházet už v případě, že zde hrozí to, že nebude docházet k výkonu rozhodnutí, což bývá znatelné z chování rodičů, komunikace mezi nimi i dítětem. Narážíme zde však na problém s nedostatkem mediátorů zabývajících se rodinnou mediací. V seznamu mediátorů je nyní pouze 16 aktivních mediátorů v oblasti rodinné mediace.²¹ Lze tedy s jistotou říci, že jich je nedostatek.

Výsledkem mediace má být uzavření dohody, k té však ve většině případů nedojde a mediace pak ani nepokračuje, tedy nedojde k vyřešení problému. Problémem může být i neúčast nepovinného rodiče, bez kterého však k dohodě dojít nemůže. Tuto účast však nelze nijak vymoci, proto může být nařízení mediace neúčelné.

¹⁷ HAMULÁKOVÁ K., PETROV KŘIVÁČKOVÁ, J., a kol. Casebook civilně procesního práva, Praha: Wolters Kluwer, 2018, v tisku.

¹⁸ Tamtéž

¹⁹ SMOLÍK, Petr. In: SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří, HROMADA, Miroslav, BÍLÝ, Martin, HAMULÁKOVÁ, Klára, KŘIVÁČKOVÁ, Jana, PIRK, Tomáš, SMOLÍK, Petr. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. 1. vydání.* Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2015, s. 1001.

²⁰ ROGALEWICZOVÁ Romana. Možnosti realizace styku rodiče s dítětem. *Právní rozhledy*, 2017, roč. 18, s. 617

²¹ Seznam mediátorů, [online]. mediatori.justice.cz, [cit 17.3.2019]. Dostupné na <<http://mediatori.justice.cz/>>

Dalším opatřením uvedené v § 503 ZŘS je stanovení navykacího režimu. Jak již bylo uvedeno výše, nabízí se i zde otázka, zda není pozdě na využití tohoto opatření. Pro nařízení navykacího režimu je nutné přistupovat v případech, kdy zde není dána podmínka pro změnu rozhodnutí ve věci samé. Opět se zde setkáváme s tím, že zákon řeší pouze některé situace, ve kterých se rodiče a dítě může ocitnout. Nařízení navykacího režimu je vhodné v případech, kdy dítě odmítá styk s nepečujícím rodičem, jejich vztah je velmi narušen a musí dojít k opětovnému budování pouta. Účelem navykacího režimu je, aby dítě opět navázalo vztah s nepečujícím rodičem, a bez dohledu další osoby s tímto rodičem trávil čas. Toto opatření se tedy spíše nabízí v situacích, kdy je o styku dítěte rozhodováno, nikoli jako výkon rozhodnutí. Zákon však nejspíš zapomíná na situace, kdy se s dítětem nechce stýkat rodič, a proto je i toto opatření v těchto situacích opět neúčelné, ledaže neochota rodiče ke styku pramení z určité nedůvěry, která vznikla v důsledku jeho předcházejících zkušeností s druhým rodičem a plán navykacího režimu pomůže tuto nedůvěru „odbourat“.

Jak již bylo uvedeno výše, opatření uvedená v § 503 jsou většinou realizovaná za přítomnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Tak je tomu i v případě tzv. asistovaného styku uvedeného v § 503 odst. 1 písm. c) ZŘS, kdy soud může rozhodnout o uložení povinnosti výkonu styku pod dohledem orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Opět je však nutné poukázat na to, že asistovaný styk se zaměřuje především na případy, kdy dítě a nepečující rodič mezi sebou nemají vztah, respektive tento jejich vztah je z nějakého důvodu narušen a opět tento výkon slouží k vybudování tohoto vztahu. Dalším problémem taky bývá právě zajištění asistovaného styku v průběhu víkendů či svátků, kdy náklady na zajištění pověřeného pracovníka jsou vysoké a během například vánočních svátků i těžko realizovatelné.²²

Poslední možností uvedenou v § 503 je nařízení povinného setkání s odborníkem z oboru z pedopsychologie. Toto opatření je v právním předpise od 1.1.2014, a s ohledem na obrovskou provázanost rodinného práva a psychologie v případě rodičovských konfliktů je nutné podotknout, že toto opatření může být velmi vhodné. Účelem tohoto opatření je, aby odborná osoba vysvětlila rodičům dopad jejich chování na dítě a jeho zdravý vývoj.²³ Komentářová literatura se však opět omezuje pouze na příklady, kdy rodič ve styku dítěte s nepečujícím rodičem brání. O otázce výkonu povinnosti rodiče stýkat se s dítětem mlčí.

²² ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 293

²³ SMOLÍK, Petr. In: SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří, HROMADA, Miroslav, BÍLÝ, Martin, HAMULÁKOVÁ, Klára, KŘIVÁČKOVÁ, Jana, PIRK, Tomáš, SMOLÍK, Petr. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2015, s. 1001

1.2.4. Odnětí dítěte

Zákon dává pro výkon rozhodnutí týkající se péče o nezletilé děti mnoho možností. Tím je podtrhnuta možnost výkonu rozhodnutí odnětím dítěte jako ultima ratio. Využití toho opatření je tedy možné až po předchozích marných pokusech o využití opatření předcházejících.²⁴ To je zřejmé i z dikce ustanovení § 504 ZŘS, který stanovuje podmínky využití tohoto opatření a přisuzuje mu jen výjimečné použití. Zákon zde rozlišuje dvě situace, které mohou nastat.

Pro lepší přehlednost je zvolena modelová situace, bez přítomnosti jiných osob než otce, matky a dítěte, kdy dítě je svěřeno rozhodnutím do péče matka a otec je oprávněn se s ním stýkat.

První situací, kterou zákon předvídá, je případ, kdy dítě je z péče rezidentního rodiče v našem případě matky, svěřeno do péče toho nerezidentního, otce. Dochází k tomu právě při porušování rozhodnutí o péči o nezletilého, a to i když již byly použity i opatření dle § 502 a §503 ZŘS. Dítě je pak matce odňato a svěřeno do péče otci.

Druhým případem je situace, kdy otec dítě „nevrátí“ po uplynutí doby, která je mu určena pro styk, zpět matce. Dochází k tomu, že dítě je u něj neoprávněně a pokud je matce nechce zpět předat, je možné právě nařídit postup dle § 504 ZŘS. Jako pojistku proti vyhýbání se tomuto opatření povinným, zákon stanoví, že rozhodnutí, kterým byl výkon nařízen, je doručováno povinnému až při provedení výkonu. Otázkou ale je, co když povinný není zastížen nebo dítě je při výkonu s jinou osobou než s povinným. I na to zákonodárci mysleli, proto závaznost nařízená výkonu rozhodnutí odnětím dítěte je závazné pro každého²⁵ a pokus o odnětí dítěte je možné opakovat.²⁶

K samotnému provedení odnětí dítěte vydalo Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvo práce a sociálních věcí, instrukce ze dne 5.4.2007, č.j. 142/2007-ODS-Org.²⁷ Ty stanovují, že provádění výkonu odnětí dítěte řídí soudní vykonavatel nebo jiná soudní osoba a *je „oprávněn vydávat závazné pokyny orgánům a osobám, které jsou výkonu účastny. Soudce je oprávněn dávat soudnímu vykonavateli pokyny k postupu a způsobu provedení výkonu*

²⁴ ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, 290 s.

²⁵ § 508 ZŘS

²⁶ SMOLÍK, Petr. In: SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří, HROMADA, Miroslav, BÍLÝ, Martin, HAMULÁKOVÁ, Klára, KŘIVÁČKOVÁ, Jana, PIRK, Tomáš, SMOLÍK, Petr. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2015, s. 1005

²⁷ Instrukce ze dne 5.4.2007, dostupné na <<http://www.msmt.cz/dokumenty/instrukce-ministerstva-spravedlnosti-ministerstva-vnitra-ministerstva-zdravotnictvi-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-a-ministerstva-prace-a-socialnich-veci-ze-dne-5-4-2007-c-j-142-2007-org-kterou-se-upravuje-postup-pri-vykonu-soudnich>>

rozhodnutí, kterými je při přípravě i vlastním provádění výkonu rozhodnutí soudní vykonavatel vázán.“ O těchto úkonech se sepisuje protokol.

Výše uvedená instrukce poukazuje také opět na důslednou ochranu práv a zájmů dítěte a také na nutnost zapojení příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, za účelem zajištění ochrany práv a zájmů nezletilého. Pracovník OSPOD, v případě žádosti soudu, je samotnému výkonu také přítomen a může mít i podstatný vliv na samotný provádění, kdy na jeho doporučení bude upuštěno od pokračování ve výkonu, zejména s ohledem na možné způsobení vážné újmy na zdraví nebo ohrožení příznivého vývoje dítěte.²⁸

Dalším orgánem, který může spolupůsobit při výkonu rozhodnutí je také Policie ČR či obecní policie, kterou soud může požádat o účast při provedení výkonu. Není tak složité si představit situaci, která bude již tako vyhrocená, a účast příslušníků Policie ČR nebo zaměstnanců obecní policie bude zcela jistě na místě.²⁹

Opět je však nutné poukázat na otázku, která je v této kapitole řešena, a to výkon rozhodnutí, které zakládá povinnost rodiče stýkat se s dítětem, a to v případě, že rodič tento styk odmítá. Odnětí dítěte směřuje vůči rodiči, který o dítě pečuje a brání ve styku s druhým rodičem, a to v krajních případech. Či vůči rodiči, který má dítě neoprávněně u sebe.³⁰ Opět tedy dochází k závěru, že odnětí dítěte v tomto případě postrádá smysl.

1.2.5. Dílčí závěr

V tomto dílčím závěru je tedy nutno uvést, že veškerá opatření, které zákon pro výkon rozhodnutí týkající se péče o dítě upravuje, jsou nástrojem k situacím odlišným od nezájmu rodiče stýkat se dítětem. Otázkou je, zda je však vůbec vymáhání této povinnosti účelné a existuje zde nutnost tuto „mezeru“ zákona upravit. V rámci rodinného práva a veškerých předpisů, které se ho týkají, je neustále zdůrazňován zájem dítěte. Je nutné tento zájem zohlednit i v tomto případě a uvažovat, zda je v zájmu dítěte stýkat se s rodičem, který jej vídat nechce. I proto lze považovat styk rodiče s dítětem pouze za právo a nikoli povinnost. To však neznamená, že rodič nemá vůči dítěti jiné povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti. Nad rámec toho zákony nemají postihnout veškeré situace, které se mohou stát. Existuje zde i prostor pro moc soudní, aby využila tzv. soudcovského nalézání práva.

1.3 Judikatura Ústavního soudu

K povaze pokuty se již vyjádřil i Ústavní soud, a to nejen ve svém nálezu II. ÚS 3489/15 ze dne 19.4.2016. V tomto nálezu byl hledán optimální přístup volící mezi povinnostmi matky

²⁸ § 7 Instrukce

²⁹ § 7 odst. 3 Instrukce

³⁰ ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, 296 s,

připravit dítě na styk, odmítání styku dítětem a oprávněnosti uložené pokuty matce. Jak již bylo uvedeno výše, pokuta nemá mít primárně sankční charakter, primárním účelem uložené pokuty je, aby byla motivací k respektování rozhodnutí soudu.

Pro uložení pokuty je nutné naplnit podmínky stanovené zákonem. Paragraf 502 ZŘS stanoví, že „soud nařídí výkon rozhodnutí tomu, kdo neplní dobrovolně soudní rozhodnutí nebo soudem schválenou dohodu o péči o nezletilé, popřípadě o úpravě styku s ním anebo rozhodnutí o navrácení dítěte.“³¹ Níže bude rozebráno, zda došlo k naplnění těchto podmínek, a jak se s nimi v odůvodnění vypořádal Krajský soud, který matce uložil za nerealizované styky pokutu ve výši 25.000,- Kč.³²

Výše citovaný ústavní nálezn se zabýval účelností uložené pokuty s ohledem na okolnosti konkrétního případu. Matka měla nezletilé děti ve věku 9 a 11 let ve své výlučné péči, otec byl oprávněn se s nimi stýkat. Nezletilí, dva chlapci, však odmítali s otcem styk, neboť dle jejich vyjádření se jim otec při styku nevěnoval, nevymýšlel žádné zajímavé aktivity. Odmítání mělo původ také v předchozím jednání otce, který se po odstěhování nezletilým půl roku neozval. Přáním nezletilých tak bylo, se s otcem nevidat. Otec však podal k okresnímu soudu návrh na nařízení výkonu rozhodnutí, jimž navrhl uložení pokuty matce, a to v maximální výši 50.000,- Kč. Okresní soud o návrhu otce rozhodl, a to tak, že jej zamítl s odůvodněním, že matka není odpovědná za neuskutečněné styky, protože nebrání dětem, aby se s otcem viděly. Proti uvedenému rozhodnutí otec podal odvolání, a Krajský soud uložil matce pokutu dle § 502 odst. 1 a 2 ve výši 25.000,- Kč.³³

Ústavní soud se zabýval stížností, kterou podala matka nezletilých. Matka spatřovala porušení svých základních práv především v postupu krajského soudu v souvislosti s uloženou pokutou, když toto dle matky bylo bezdůvodné a v rozporu se zákonem. Tímto postupem podle ní došlo k porušení jejího práva na ochranu před neoprávněnými zásahy do jejího rodinného života, a dále také porušení práva na spravedlivý proces.

Krajský soud se na výzvu Ústavního soud vyjádřil k jím vydanému rozhodnutí, které zdůvodnil především s ohledem na konkrétní skutečnosti a povinnost matky aktivně vychovávat nezletilé v pozitivním smyslu vůči otcí. Dle mého názoru, a to jsem zmiňovala i výše, není možné někoho donutit, aby měl své dítě či svého rodiče rád. Děti rychle zapomínají, avšak křivdy jim způsobené rodiči v nich zůstávají zakořeněny. Otázkou také

³¹ § 502 ZŘS

³² Nález Ústavního soudu ze dne 19.4.2016, sp. zn. II ÚS 3489/15

³³ PREININGEROVÁ, Kateřina. Pokuta za neuskutečněný styk u starších dětí. [online], 10.6.2016, [cit 20.2.2019]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/pokuta-za-neuskutecneny-styk-u-starsich-deti-101661.html>>

může být i to, zda by se působení matky neminulo účinkem, a nedošlo by naopak i k narušení vztahu synů s matkou.

Ústavní soud dané zhodnotil, ve svém nálezu okomentoval matčino namítané porušení jejích základních práv zaručených v článku 10 odst. 2 a v článku 36 odst. 1 LZPS. Vyjádřil se k negativnímu i pozitivnímu zásahu veřejné moci do rodinného života a jako podstatné zmínil, že pokuta je jedním z prostředků aktivně chránících právo na nerušený rodinný život.³⁴ Zdá se to možná jako oxymóron, ale je tomu tak. Ústavní soud také zdůraznil, že ukládaná pokuta nemá primárně sankční charakter za porušení práva, ale jedná se o „*prostředek donucení povinného, aby respektoval právní poměry založené vykonávaným titulem*“. Podmínky pro uložení pokuty jsou dány § 502 ZŘS, jak již bylo uvedeno výše. Ke splnění podmínek se ÚS vyjadřoval již ve svém nálezu ze dne 13.10.2015, sp. zn. III. ÚS 3462/14, ve kterém se zabýval uložením pokuty matce nezletilého, za neuskutečněné styky s otcem. ÚS zde citoval odbornou literaturu, dle které „*není smyslem ukládání pokut sankcionovat povinného, ale primárně vymoci splnění povinnosti ve prospěch oprávněného*“. Dále uvedl, že nemohlo dojít ke splnění podmínek pro uložení pokuty, když z okolností případů vyplynulo, že matka nemohla plnit rozhodnutí o péči o nezletilého, a to i přes zjevnou a odpovídající snahu.

Dva shora uvedené nálezy ÚS mají společné to, že obě matky dětem nebránily styku s otcem, dokonce se je snažily motivovat, vždy je na styk připravily, avšak konečné rozhodnutí bylo na samotných dětech, které s otcí styk odmítaly. Tím se dostáváme k další posuzované otázce, kterou se v těchto nálezech ÚS zabýval, a to k jednotlivým aspektům, které je nutno zohlednit v případě rozhodování ve věcech péče o nezletilé. ÚS zde uvedl svá rozhodnutí, ve kterých se již zabýval touto otázkou a shrnul, že je třeba posuzovat tato čtyři kritéria: „*1. existence pokrevního pouta mezi dítětem a o jeho svěření do péče usilující osobou; 2. míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěření do péče té které osoby; 3. schopnost osoby usilující o svěření do péče zajistit jeho vývoj a fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby; a 4. přání dítěte*“.³⁵

S ohledem na téma této práce se budu zabývat pouze posledním kritériem, a to přáním dítěte. U jakéhokoli rozhodnutí týkajícího se dítěte, je tím hlavním rozhodovacím kritériem vždy jeho zájem. Zájem je širší pojem než pouhé přání dítěte, ale i tak je přání dítěte kladen dosti velký důraz. Přáním dítěte se Ústavní soud zabýval již dříve, když uvedl, že přání dítěte je „*zásadním vodítkem při hledání jeho nejlepšího zájmu*“. Toto však podložil také

³⁴ náleží ÚS ze dne 19.4.2016, sp. zn. II. ÚS 3489/15

³⁵ Tamtéž

podmínkou dostatečné rozumové a emocionální vyspělosti.³⁶ Důležitým faktorem, který je zde také nutné zkoumat, je i věk dítěte a objektivita jeho přání.

K samotnému věku dítěte a stanovení hranice dvanácti let, jako minimální pro určení, že dítě je schopné formulovat svůj názor a tento vyjádřit, také existuje rozsáhlá judikatura. Judikatura podporuje minimální hranici 12, ale tuto také snižuje např. ve svém nálezu sp. zn. I. ÚS 2482/13, ve kterém ÚS vyjádřil názor, že „většina dětí je schopna se vyjádřit ke svému budoucímu výchovnému prostředí již po dosažení věku 10 let.“ Nevylučuje také i situaci, kdy je tohoto schopno i mladší dítě. Pro zjištění názoru dítěte, jeho přání a také uvědomění o důsledcích s tím spojených, může soud dítě vyslechnout sám, nebo jeho názor zjistit prostřednictvím OSPOD či znaleckého posudku.

Právo dítěte na to, aby mohlo vyjádřit svůj názor, umožňuje dítěti alespoň částečně ovlivnit rozhodnutí „o něm bez něj“, k čemuž velmi často dochází. Toto právo, být slyšen, je zakotveno i v mezinárodních smlouvách, vnitrostátních předpisech, a zejména v již citované Úmluvě o právech dítěte, článek 12 odst. 1. Dítě je v řízení ve věcech péče o nezletilé vždy zastoupeno opatrovníkem, který má hájit jeho zájmy. I přesto může docházet k situacím, kdy opatrovník nezjistí všechny relevantní skutečnosti, které mají vliv na rozhodnutí, a proto je vhodné dítě vyslechnout přímo. Je pak otázkou soudce, jakým způsobem přihlédne k tomu, co dítě sdělí. Měřítkem je právě již zmíněný věk, ale také rozumová, volní a citová vyspělost.³⁷

Přání dítěte je důležité zjišťovat komplexně, rozhodně nelze se dítěte zeptat na otázku: „U koho bys chtěl být?“ S ohledem na citlivost tématu je důležité s dítětem navázat vztah založený na důvěře a nepřímými otázkami³⁸ zjišťovat jeho názor, respektive jeho vztah k oběma rodičům.

Přání dítěte je posuzováno také z hlediska jeho objektivity. Dochází totiž velmi často k situacím, kdy dítě nemá podstatné informace, jsou zkreslené, některý z rodičů mu vštěpuje své názory apod. Důsledkem toho pak upřednostní jednoho rodiče před druhým velmi radikálně. Tímto způsobem pak může dojít i k tomu, že dítě bude trpět tzv. syndromem zavrženého rodiče a na soudu zůstává, aby odhalil manipulujícího rodiče. K tomu viz kapitulu 3 této diplomové práce.

V této podkapitole bylo poukázáno pouze na zlomek nálezů ÚS. Rodina jako taková požívá ochrany státu, avšak je nutné zdůraznit, že zákony nedokáží postihnout vše, a proto zde velkou roli zastává právě moc soudní. Je nutné také zdůraznit, že soudy prvního stupně

³⁶ nález ÚS ze dne 16.6.2015, sp. zn. II.ÚS 2943/14

³⁷ nález ÚS ze dne 26.8.2010, sp. zn. III. ÚS 3007/09

³⁸ nález ÚS ze dne 28.2.2018, sp. zn. II. ÚS 2866/17

jsou těmi, kdo mají možnosti, co nejvíce minimalizovat zásahy do rodinného života, a to zejména preventivními opatřeními, spoluprací s OSPOD a působením na rodiče. Dále je nutné zmínit také důležitost ÚS, který nám dává jednoznačné odpovědi na důležité otázky a pokouší se také nastavit určitá vodítka, která povedou nižší instance stejným směrem a ustálí rozhodovací praxi. Jak už jsem zmínila několikrát, hraje zde obrovskou roli emocionální stránka věci, rozhodnutí ovlivňují životy lidí a je nutné vždy zvážit, zda je zapotřebí aktivního zásahu veřejné moci či naopak hrozí neoprávněný zásah do ústavně zaručených práv.

1.3.1. Rozhodovací praxe týkající se povinnost rodiče stýkat se s dítětem

Otázkou povinnosti rodiče stýkat se dítětem se zabývá pouze jediný nálezn Ústavního soudu vydaný za účinnosti předchozí právní úpravy, zákona o rodině. Jednalo se o případ rodičů, kteří se rozvedli. Měli spolu dvě dcery, které byly rozhodnutím soudu svěřeny do péče matky. Otec se s dcerami nestýkal, a proto podala matka návrh na úpravu otce s nezletilými. Dle informací podaných soudu matkou i ze zprávy opatrovníka z pohovoru s nezletilými vyplynulo, že nezletilé mají k otci citový vztah a chtějí se s otcem vídat. Okresní soud ve Zlíně však návrh matky zamítl, když uvedl, že ze zákona o rodině vyplývá pouze oboustranné právo rodiče stýkat se s dítětem a právo dítěte stýkat se osobně s rodičem, povinnost stanovená v zákoně není. Soud proto nemůže právo otce na styk s dítětem na něm proti jeho vůli jakkoli vynutit, nemá k tomu žádné zákonné prostředky. Dále také uvedl, že nerozhodne o návrhu i z toho důvodu, že otci není ve styku nijak bráněno.

Matka se proti rozhodnutí soudu prvního stupně odvolala v zájmu svých dětí, které se prokazatelně s otcem stýkat chtěly. Odvolací soud však potvrdil rozhodnutí soudu prvního stupně a ztotožnil se s jeho názorem, že nejsou dány podmínky pro úpravu styku, když v něm otci není nijak bráněno. V závěru také uvedl, že úprava styku by byla jen omezením dosud neomezeného styku rodiče s dítětem.

Matka tak byla nucena obrátit se na Ústavní soud. Ve své stížnosti napadla shora uvedená rozhodnutí s odkazem na porušení základních práv a svobod zakotvených v čl. 32 odst. 4, čl. 36 LZPS, a dále i v čl. 7 odst. 1, čl. 9 odst. 3, čl. 12 a v čl. 18 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Čl. 32 odst. 4 LZPS zakotvuje, že *„péče o děti a jejich výchova je právem rodičů, děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči“*. Dále také uvádí, že *„práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona“*. Zákon o rodině vycházel z práv zaručených listinou. Listina však povoluje, aby zákon stanovil povinnosti, avšak jen při zachování základních práv a svobod. Zákonodárce tak při tvorbě zákona dle mého názoru mohl myslet i na to, že styk s dítětem nebude pouze právem, ale i povinností rodiče.

Článek 36 LZPS zakotvuje právo na soudní a jinou právní ochranu. Jedná se o obecné právo každého obrátit se na nezávislý a nestranný soud, proto se jím nebudu dále zabývat. Další zmiňované porušení se týká práv zakotvených v Úmluvě o právech dítěte. Článek 7 odst. 1 ÚPD stanovuje, že „každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči“. Stěžovatelka, v tomto případě matka, zcela jistě namítala to, že bylo porušeno právo dítěte na péči rodičů. Dikce ustanovení, která uvádí formulaci, pokud je to možné, se váže k právu znát své rodiče a od toho se odvíjí i právo dítěte na péči rodičů. V tomto případě, děti své oba rodiče znaly, je tak nutno uvést, že mají právo na péči rodičů. Opět se však dostáváme k otázce, zda právo dítěte rovná se povinnosti rodičů.

Článek 9 odst. 3 ÚPD, který zní: „státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte“. Zcela jistě je snadné si představit, že osobní styk dítěte s rodičem není v jeho zájmu, ale v tomto konkrétním případě, kdy děti měly k otci pozitivní vztah nelze vyvodit, že by styk s ním byl v rozporu s jejich zájmy.

Zájem dítěte je neurčitý pojem, který provází celou právní úpravu týkající se rodičů a dětí již na mezinárodní úrovni. Tento pojem je však vždy nutné vymezit vzhledem ke konkrétnímu případu s ohledem na všechny okolnosti. K tomu byla také vytvořena Národní strategie ochrany práv dětí „Právo na dětství“, která se snaží vytvořit fungující systém, který by zajistil ochranu práv a potřeb všech dětí.³⁹ Tento dokument byl vypracován v souvislosti s přistoupením České republiky k ÚPD a následným projednáváním o naplňování závazků vyplývajících z ÚPD. Stanovuje základní principy ochrany práv dětí a péče o ohrožené dítě zahrnující zejména participaci dítěte, jeho všestranný rozvoj, sledování dlouhodobého zájmu, rovnost příležitostí, atd.. Tohoto hlavního cíle mělo být dle Národní strategie ochrany práv dětí dosaženo do roku 2018. Můžeme si však zatím jen představit, jaké bude zhodnocení.⁴⁰

Obecně se pojem zájem dítěte pokusil definovat Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011⁴¹ Definice však dle mého

³⁹ Národní strategie ochrany práv dětí – Právo na dětství, MPSV 2012-2015, [online]. [cit. 20.2.2019] dostupné na <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/14309/NSOPD.pdf>>

⁴⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. § 866 [Rozhodnutí soudu o rodičovské odpovědnosti]. In: HRUŠÁKOVÁ, Milana, HULMÁK, Milan, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, PSUTKA, Jindřich, SIEGLOVÁ, Zuzana, SEDLÁK, Petr, WESTPHALOVÁ, Lenka, KAPITÁN, Zdeněk, KOŽIAK, Jaromír, ŠMÍD, Ondřej, HRUŠÁKOVÁ ML., Milana. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 846.

⁴¹ Definoval jej jako „životní úroveň a podmínky nezbytné pro jeho zdravý a tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální vývoj a plnohodnotné dětství, a osobní potenciál dítěte je plně vyvinut v rámci rodiny; cizí péče a podpora je dítěti poskytována jen v nezbytné nutné míře.“

názoru opět obsahuje neurčité právní pojmy, které by bylo nutné definovat také. Na druhou stranu pod pojmem zájem dítěte, popř. nejlepší zájem dítěte, si každý, i z laické veřejnosti, dokáže představit, co by mělo být jeho obsahem. Právě především s ohledem na individuální potřeby dítěte a další okolnosti.

Namítané porušení článku 12 ÚPD pak vyjadřuje právě participaci dítěte na rozhodování o všech záležitostech, které se jej dotýkají. Můžeme tak vlastně konstatovat, že dle stěžovatelky bylo ohroženo to, na čem staví celá právní úprava týkající se rodičů a dětí, a to zájem dítěte. Ten je zmiňován i v článku 18 ÚPD, jehož porušení bylo stěžovatelkou v ústavní stížnosti uvedené také.

Co se týká závěru Ústavního soudu, v tomto konkrétním případě pouze konstatoval, že *z ustanovení § 31 zákona o rodině nelze dovodit oprávnění soudu uložit rodiči povinnost stýkat se osobně s dítětem.*⁴²

Za účinnosti NOZ ještě k žádnému rozhodnutí Ústavního soudu v souvislosti s povinností rodiče stýkat se s dítětem prozatím nedošlo. V NOZ je nyní osobní styk s dítětem uváděn i jako povinnost, otazník zůstává u toho, jak se k tomu nyní soudy postaví, zda spatří rozdíl s předchozí právní úpravou a důležitost užití slova povinnost v zákoně.

Dle mého názoru však zůstane v praxi soudu již zakotvené právo, a to právě i s ohledem na to, jak soudy formulují výrok o styku nepečujícího rodiče s dítětem. Soudy totiž rodiče „opravňují“ ke styku s dítětem, formulace výroku tedy například zní takto: *„Jan Novák je oprávněn se stýkat s nezletilou dcerou každý sudý čtvrtek.“* Naopak pečujícího rodiče zavazují k povinnosti připravit nezletilého na styk s nepečujícím rodičem řádně a včas. Co se týká stanovení vyživovací povinnosti, ta je jako povinnost stanovována formulací: *„Otec je povinen přispívat na výživu nezletilého částkou ve výši 1.500,- Kč“.* Důvodem, proč formulace výroku rozhodnutí týkající se styku rodiče s dítětem je pouze opravňující, je právě zavedená praxe soudů, které nereagují na tuto „nepatrnou“ změnu zavedenou NOZ.

Nezbývá tak nic jiného než čekat, zda se praxe soudů změní, a vůbec, jestli budou takové případy, kdy bude nutné povinnost rodiče stýkat se s dítětem, formulovat tak, aby jako povinnost vyzněla. Je také otázkou, jak používat instituty sloužící donucení rodiče k povinnosti, když vlastně ani žádná povinnost výrokem stanovená nebude. Otázkou tedy zůstává, zda je vůbec možné u rozhodnutí týkající se styku nezletilého s rodičem, toto rozhodnutí vykonat způsoby dle ZŘŠ.

⁴² náleží Ústavního soudu ze dne 7. října 2009, sp. zn. III ÚS 1750/09

1.3.2. Německá rozhodovací praxe

S ohledem na inspiraci NOZ v německé právní úpravě je vhodné se zabývat rozhodovací praxí německých soudů. Ústavní soud v Německu se v roce 2008 zabýval stížností otce, který podal stížnost proti výkonu rozhodnutí týkající se jeho osobního styku s dítětem. V tomto případě se otec styku vyhýbal, i přesto, že mu byl soudem určen. Dítě bylo narozeno v mimomanželském poměru, a bylo považováno za nechtěné. V rámci zachování vztahů rodiny otce, který měl manželku a s ní dvě děti, se nechtěl k dítěti počatému z nevěry chovat jako otec, i přesto, že své otcovství přiznal a platil výživné. Matka dítěte podala návrh na určení povinnosti otce stýkat se s dítětem, který však byl zamítnut. Proti tomu se i odvolala k Oberlandesgerichts Brandenburg, který rozhodl o povinnosti otce stýkat se se synem formou asistovaného styku na 2 hodiny jedenkrát za tři měsíce. Je nutné podotknout, že otec se se synem do té doby neviděl, když ho potkal na ulici, přecházel na druhou stranu silnice. Oberlandesgerichts Brandenburg upřednostnil právo dítěte na péči a výchovu obou rodičů před osobnostními právy rodiče, a také zdůraznil potřebnost obou rodičů v životě dítěte, a to i z důvodu možného zastoupení či převzetí dítěte do péče v případě, že by se o ně nemohl starat rodič, který o něj dosud pečoval.

Napadaná tedy nebyla stanovená povinnost rodiče stýkat se s dítětem, ale pouze její vynutitelnost. I německý soud spolkový ústavní soud (Bundesverwaltungsgericht) v rámci svého rozhodnutí zdůraznil, že rozhodovací praxe ani odborná literatura není jednotná a existuje několik názorů na vynutitelnost povinnosti rodiče stýkat se s dítětem. Závěrem však shrnul, že povinnost rodiče stýkat se s dítětem mají rodiče nejen vůči státu, ale také vůči dítěti, a tím tedy postavil na roveň povinnost rodiče a právo dítěte stýkat se. S tímto závěrem se nemohu ztotožnit, a to z toho důvodu, že není možné ani modelově nastítnit situaci, kdy by styk dítěte s rodičem, který o něj nemá zájem, sledoval zájem a blaho dítěte. V tomto případě se navíc jedná o velice specifickou situaci, kterou Spolkový ústavní soud vzal v potaz, a to, že dítě svého otce nezná, nikdy s ním v kontaktu nebylo. To se také projevilo v rozhodnutí. Spolkový ústavní soud považoval mezi sebou dva aspekty, a to ochranu rodiny, kterou má stěžovatel, a osobní kontakt dítěte s otcem. V tomto případě shledal, že je třeba upřednostnit ochranu již fungující rodiny, a to s ohledem na specifické okolnosti, které případ provázejí.

V rámci rozhodování si Spolkový ústavní soud byl vědom nejednotnosti názorů, a i proto požádal o vyjádření některé německé orgány. Názory těchto orgánů se také lišily, v jednom se

však shodovaly, a to, že je nutné sledovat zájem dítěte a reagovat na specifické aspekty každého jednotlivého případu.⁴³

K tomuto rozhodnutí se vyjádřila Rogalewiczová ve svém článku Povinnost a právo rodiče a dítěte na osobní styk a závěrem uvedla shrnutí, které stojí za zamyšlení, a to „*Domnívám se, že bez ohledu na to, zda styk je odmítán dítětem nebo rodičem, je to především znakem toho, že vzájemné vztahy v rodině nejsou v pořádku a spíše, než výkonu rozhodnutí by mělo být nejprve využito jiných možností, které mohou pomoci obnovit komunikaci, kontakt, vyřešit problémy a napravit narušené vztahy.*“⁴⁴ S touto úvahou se naprosto ztotožňuji a dále uvádím, že je potřebné řešit příčinu, nikoli následek. Jako problém se může projevit také to, že vztahy už jsou natolik narušené, že je napravit nelze. Proto považuji za velice důležité a vhodné, aby již od začátku řízení, nejlépe již před ním, rodiče vyhledali odborníky, kteří by jim pomohli při řešení jejich situace.

⁴³ Rozhodnutí Bundesverwaltungsgericht ze dne 1.dubna 2008 sp.zn. 1 BvR 1620/04 [online]. bundesverfassungsgericht.de, [cit 25.8.2018]. Dostupné na <https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2008/04/rs20080401_1bvr162004.html>

⁴⁴ ROGALEWICZOVÁ Romana, Povinnost a právo rodiče a dítěte na osobní styk. *Acta Iuridica Olomuncensia*, 2016, č. 3, s. 230

2. Důsledky neplnění povinnosti rodiče stýkat se s dítětem

2.1. Zvýšení výživného

Důsledkem neplnění povinnosti však není pouze možnost výkonu rozhodnutí prostřednictvím shora uvedených opatření. V případě, že rodič svoji povinnost stýkat se s dítětem neplní, pojí se s tímto i další následky.

Prvním následkem může být změna rozhodnutí, a to v rozsahu týkající se výše vyživovací povinnosti nepečujícího rodiče. Výše výživného je stanovena vždy mimo jiné i s ohledem na to, v jakém rozsahu se stýká nepečující rodič s dítětem, a tím i snižuje náklady nepečujícího rodiče v době, kdy dítě nemá u sebe. Je na místě se také zabývat otázkou, jestli peníze můžou nahradit osobní styk s nepečujícím rodičem. Pečující rodič si takto sám sobě může i omlouvat, že vlastně pečovat osobně o dítě nemusí, když hradí výživné. Dle mého názoru pak zvýšení výživného není ani motivací pro nepečující rodiče, aby se o své dítě staral. Zvýšení výživného může mít právě naopak demotivující účinek s ohledem na výše uvedené.

V rámci zákonných ustanovení týkajících se výživného se setkáváme s ustanoveními, které určují rozsah výživného. Pro zmiňovaný rozsah výživného je nutné, aby *„životní úroveň dítěte byla zásadně shodná s životní úrovní rodičů“*⁴⁵ a dále *jsou rozhodné odůvodněné potřeby oprávněného a jeho majetkové poměry, jakož i schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného.*⁴⁶ Druhá věta druhého odstavce § 913 uvádí, že v rámci hodnocení rozsahu výživného je nutné zohlednit i to, že povinný o oprávněného osobně pečuje, a v jaké míře. Jedná se o výživné v širším slova smyslu, které je považováno za nemajetkové plnění. Otázkou tedy je, zda je možné započíst osobní péči a peněžité plnění. Výživné je stanovováno peněžitou částkou, která uspokojuje hmotné potřeby dítěte. Osobní péče je dalším možným druhem plnění při uspokojování potřeb dítěte, je však nezbytné zabývat se tím, zda by tato forma plnění byla dostačující. To je však třeba zkoumat u jednotlivých konkrétních případů, či tyto dva druhy plnění vzájemně kombinovat. Z tohoto názoru tedy vyvozují, že je při stanovení výše výživného nutné brát v potaz i to, jakým způsobem i v jaké míře osobně pečuje o dítě rodič, který nemá dítě v péči.

2.2. Náhrada škody v případě neuskutečnění styku rodiče s dítětem

Dalším následkem neplnění povinnosti rodiče stýkat se s dítětem může být i náhrada škody. NOZ upravuje ve své čtvrté části hlavě třetí nazvané „Závazky z deliktů“ odpovědnost za škodu. Zákon zde pracuje také s pojmem újma, což zahrnuje jak majetkovou újmu, tak i

⁴⁵ § 915 NOZ

⁴⁶ § 913 NOZ

nemajetkovou. Majetkovou újmu lze vyjádřit penězi, lze ji napravit poskytnutím naturální restituace či penězi. Nemajetková újma je posuzována obdobně jako majetková, vzniká však zde povinnosti nahradit nemajetkovou újmu poskytnutím zadostiučinění.⁴⁷

V následujících podkapitolách rozeberu náhradu škody pečujícímu rodiči v případě, že není styk realizován, ale také náhradu škody dítěti, jakožto nemajetkovou újmu způsobenou neuskutečněním styku.

Při vzniku odpovědnosti za škodu je třeba rozlišit, porušením čeho, škoda vznikla. NOZ rozlišuje tři základní skutkové podstaty, které vymezující vznik odpovědnosti za škodu způsobenou porušením dobrých mravů, porušením zákona, či porušením smluvní povinnosti. V případě porušení dobrých mravů je vyžadováno zavinění ve formě úmyslu. V ustanovení § 2910 NOZ, které vyjadřuje vznik odpovědnosti za škodu v případě porušení zákona pak rozlišuje zásah do absolutního práva a zásah do jiného práva.

Dle názoru Rogalewiczové vyplývá styk rodiče s dítětem ze zákona, a proto se v těchto případech bude jednat o vznik odpovědnosti za škodu za porušení povinnosti vyplývající ze zákona. I judikatura vznikající za předcházejícího občanského zákoníku vykládá tento příklad jako porušení povinnosti vyplývající ze zákona. Porušení smluvní povinnosti by se mohlo vztahovat na dohodu rodičů o úpravě styku, avšak primární povinnosti vyplývá ze zákona a dohoda jen upravuje konkrétní podmínky⁴⁸, proto i dle mého názoru bude mít přednost užití ustanovení týkající se porušení zákona tedy § 2910 NOZ.

Rodič, kterému vznikne škoda v důsledku neuskutečnění styku s dítětem má tak možnost nárokovat po druhém rodiči náhradu škody za neuskutečnění styk na základě § 2910 NOZ. Může tak učinit v případě, kdy mu pečující rodič zabránil s dítětem se setkat bez objektivního důvodu. V praxi se často setkáváme s odvoláním pečujících rodičů právě na objektivní překážky bránící nepečujícímu rodiči setkat se s dítětem. Je nepochybně nemožné, aby nepečující rodič požadoval, aby došlo k realizaci styku např. při nemoci dítěte, avšak setkáváme se s případy, kdy tato „nemoc“ je pouze smyšlená za účelem zmařit styk s dítětem. V případě, že se opravdu jedná o objektivní překážku, která brání styk rodiče s dítětem, vzniká pečujícímu rodiči povinnost, aby nepečujícího rodiče na tuto skutečnost upozornil.

Tímto se dostáváme také k prevenční povinnosti. Náhrada škody může být požadována i v případě porušení prevenční povinnosti pečujícím rodičem. Pokud pečující rodič ví, že

⁴⁷BEZOUŠKA, Petr. § 2894 [Povinnost nahradit újmu]. In: HULMÁK, Milan, BEDNÁŘ, Václav, BEZOUŠKA, Petr. a kolektiv, *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 1496.

⁴⁸ROGALEWICZOVÁ, Romana. Náhrada škody způsobené neuskutečněním styku s dítětem ve stanoveném termínu. *Právo a rodina*, 2014, roč. 16, č. 1, s. 8.

nedojde k uskutečnění styku z objektivních důvodů a neoznámí to předem nepečujícímu rodiči, dojde k porušení prevenční povinnosti. Pečující rodič je totiž schopen pouhou informací zajistit, aby nepečující rodič zbytečně necestoval, aby dítě vyzvedl. Tak poté nevznikne škoda, za kterou by pečující rodič odpovídal. Problém však nastává v případě nenadálé situace, která způsobí objektivní překážku k uskutečnění styku. Co se týká možnosti kontaktování nepečujícího rodiče o překážce styku, považují za jasné, že rodiče na sebe mají kontakt, aby se mohli neprodleně vzájemně informovat.

2.2.1. Náhrada škody pečujícímu rodiči

S neuskutečněním styku se pojí i zrušení plánů pečujícího rodiče, který spoléhal na to, že druhý rodič splní svoji povinnost osobního styku s dítětem. Možným řešením by mohlo být potvrzení styku ze strany nepečujícího rodiče, který by oznámil pečujícímu rodiči, zda svou povinnost vykoná. Je však nutné si odpovědět, jestli by tímto způsobem nedošlo k obcházení plnění povinnosti. Problémem může být vážnoucí komunikace mezi rodiči.

Co se týká majetkové újmy, je možné sem zahrnout náklady, které pečujícímu rodiči vznikly v souvislosti s neplněním povinnosti nepečujícího rodiče, jako jsou například vynaložené cestovní náklady, či náklady za zrušení víkendového pobytu.⁴⁹

2.2.2. Náhrada nemajetkové újmy dítěti

Je nutné podotknout, že všechny následky spojené s neplněním povinnosti rodiče stýkat se s dítětem, vždy negativně nejvíce působí na dítě. Pouto nepečujícího rodiče s dítětem je velmi narušeno, dítě si dává za vinu, že se s ním rodič nechce stýkat. Zvyšováním pocitu viny u dítěte je pak dítě vystaveno stresujícím situacím, které rozhodně nemají ten správný vliv na jeho duševní, mravní, sociální a morální vývoj. Dítě tak má stejně jako pečující rodič nárok na náhradu, v jeho případě nemajetkové újmy, za splnění výše uvedených podmínek.

⁴⁹ ROGALEWICZOVÁ, Romana. Náhrada škody způsobené neuskutečněním styku s dítětem ve stanoveném termínu. *Právo a rodina*, 2014, roč. 16, č. 1, s. 10

3. Odmítnutí styku s rodičem

V předchozích kapitolách jsem se věnovala případům, kdy osobní styk odmítá rodič a následkům z toho vyplývajících. V této kapitole budou rozebrány možnosti dítěte styk s rodičem odmítnout a také následky s tím se pojící. V kapitole týkající se způsobů výkonu rozhodnutí byl podrobně rozebrán nález Ústavního soudu týkající se uložení pokuty matce, za neuskutečněný styk otce s nezletilými dětmi. Zabývala jsem se tedy otázkou, zda dítě může odmítnout styk s rodičem, resp. kdy může odmítnout, aniž by z toho pro pečujícího rodiče nevznikla obava z hrozícího výkonu rozhodnutí. Ve světle nálezu Ústavního soudu musím podotknout, že vlastně vždy za splnění určitých předpokladů. Ještě před samotnou analýzou možnosti odmítání styku dítětem je důležité také zkoumat příčiny, které k tomu vedly.

3.1. Rozhodnutí dítěte

První příčinou, která zřejmě vede k odmítání rodiče dítětem, může být jeho negativní osobní zkušenost s tímto rodičem. Není tím myšlena ojedinělá hádka ohledně nekoupené hračky, ale zejména způsobení jakéhokoli traumatu. S odmítáním dítěte se setkávám především v případech, kde v rodině docházelo k domácímu násilí. Toto násilí nemusí být páčáno přímo na dítěti, ale i na osobě žijící ve společné domácnosti s dítětem. Opatrovnické soudy jsou tak postaveny do role orgánu, který musí zohlednit situaci v rodině, ale i přání dítěte.

Zákonná úprava týkající se domácího násilí tak zabezpečuje ochranu těmto osobám, avšak je pravdou, že násilí bývá bagatelizováno a soudy na něj pohlíží spíše optikou, kdy pečující rodič zkouší všechny možné varianty, jak zabránit nepečujícímu rodiči se s dítětem stýkat.⁵⁰

Traumatizací dítěte se zabývala Rogalewiczová, která uvádí, že domácí násilí zahrnující děti má tři formy, „*syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, psychické násilí vůči dítěti, kdy je dítě svědkem domácího násilí, a agresivní chování dítěte vůči členu rodiny*“. Také poukazuje na to, že v rámci konfliktů rodičů a následujícího řízení o svěření do péče přibývá „*využívání falešného obvinění ze sexuálního zneužití dítěte*“. To jen podporuje shora uvedenou myšlenku, že násilí bývá bagatelizováno, a to zejména z toho důvodu, že jej bývá zneužíváno tímto způsobem.⁵¹

Objektivní rozhodnutí dítěte, které se odmítá stýkat s rodičem, tak spatřuji jako důsledek způsobeného traumatu v rodině, kdy odmítaný rodič byl zdrojem násilí. Tím způsobem dítěti

⁵⁰ SPOUSTOVÁ, Ivana. *K tátovi (mámě) nechci. Tak proč tam musím?* [online] sancedetem.cz, 2.1.2017 [cit. 17.2.2019] Dostupné na <<https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/k-tatovi-mame-nechci-tak-proc-tam-musim--196.html>>

⁵¹ ROGALEWICZOVÁ, R. Traumatizace dítěte rodičovským konfliktem. *Právo a rodina* 2012, roč. 20, č. 4, s. 20-21

byla způsobena újma, bolest nebo poškození.⁵² Není však objektivní zůstat pouze u násilí. Je nutné zde také zmínit i jiné „závadové“ chování rodiče. K tomu vyjádřil velice zajímavý názor Klimeš, který ve svém článku „Dítě jako oběť manželského konfliktu“ poukázal na některá závadová chování rodičů a uvedl zarážející čísla, která, pokud se tak dá říct, znamenají, že 10 % dětí je nuceno se stýkat s takovými „závadovými“ rodiči. S tímto názorem se částečně neztotožňuji, a to z toho důvodu, že mám za to, že je zde mnohem více proměnných, než uvedl Klimeš. Avšak zcela podporuji jeho názor, že „*dnešní chování soudů se míjí zdravým rozumem, když a priori považují za vhodné ke styku s dětmi toho rodiče, kterému znalec neprokázal psychiatrickou diagnózu*“. Odmítání styku dítětem je odůvodněno negativní zkušeností s rodičem. V případech, kdy se rodina nedostane až před soud⁵³, předpokládám, že dítě nebude nuceno se s rodičem stýkat, který mu působí trauma. Pokud se však před soud dostanou, je velice pravděpodobné, že dítě bude nuceno se s takovým rodičem stýkat, a to i přes jeho přání. Poukazuji však na opravdu nelehkou roli soudu, zjišťovat veškeré okolnosti, a také chápu využívání institutu odnětí dítěte jako ultima ratio.

Opakem této situace, kdy dítě sice odmítá styk s rodičem, avšak je ovlivněno jednáním rodiče, který ho má v péči, tzv. syndrom zavrženého rodiče.

3.2. Syndrom zavrženého rodiče

Důležitým aspektem, který je nutné zkoumat v případě, že dítě styk s nepečujícím rodičem odmítá, je možnost, že se zde vyskytuje tzv. syndrom zavrženého rodiče. *Parental Alienation Syndrome – PAS* je termín, který byl použit poprvé v 80. letech americkým psychiatrem prof. R. A. Gardnerem. Ten jej popsal jako poruchu, kde rozdělil, v očích dítěte, rodiče na toho „zlého“ a toho „hodného“. Dítě se pak nekriticky přiklání vždy k tomu hodnému rodiči, a to bez objektivních příčin odmítání rodiče „zlého“. Uvozovky jsou použity především proto, že zde žádný zlý rodič fakticky neexistuje, ale stává se z něj rodič zlý postupem, který ovlivňuje rodič „hodný“. Tím je většinou právě pečující rodič, který dítěti vůči druhému rodiči vštěpuje odpor a kritiku, ty nejsou oprávněné a rozhodně nejsou objektivní.⁵⁴

Profesor Gardner spatřoval příčinu syndromu zavrženého nebo odcizeného rodiče ve dvou aspektech. První příčinou je především manipulace dítěte pečujícího rodiče. Otázkou může být také to, zda má vliv, jestli si rodič svoji manipulaci s dítětem uvědomuje, či ne. Pokud

⁵² *European report on preventing child maltreatment*, WHO Denmark 2013 [online]. euro.who.int, [cit. 16.3.2019]. Dostupné na <http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf>

⁵³ což se může stát v případě nesezdaných párů

⁵⁴ GARDNER, R. A. *Syndrom zavrženého rodiče*. 1. vydání. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí v nakladatelství JAN, 1996, s. 12

takto činí úmyslně, za účelem vyřadit druhého rodiče ze života dítěte, je na pováženou, zda takový rodič jedná v zájmu dítěte, a měl by být tím, komu dítě má být svěřeno do péče. Druhým aspektem, který napovídá, že se projevil syndrom zavrženého rodiče, jsou projevy samotného dítěte nejen nekriticky převzít názor manipulujícího rodiče, ale dokonce i vymezovat se vůči druhému rodiči pomluvami. Dítě se tak chce zavděčit rodiči, kterému je svěřeno do péče a žije s ním.⁵⁵

Důsledkem tohoto syndromu je pak zpřetrhání vazeb dítěte se svým rodičem. A to nejen na krátkou dobu, ale klidně i na celý život. Dle mého názoru pak ale, pokud jsou děti starší a jeden z rodičů byl z péče o ně zcela vyřazen, začnou postupem času pátrat z jakého důvodu. Nastávají pak situace, kdy si dítě uvědomí, že pečující rodič byl jen manipulátorem a dává mu za vinu, že část svého života vyrůstal bez druhého rodiče bez zcela objektivní příčiny. Pokud pak dítě chce s tímto rodičem navázat vztah, není to vůbec jednoduché. Syndrom zavrženého rodiče má dokonce dle odborníků, kteří se jím zabývají včetně prof. Gardnerea vliv například i na případné sebevraždy dítěte nebo citovou nestabilitu.⁵⁶

Nalézání řešení situace, kde se projevuje syndrom zavrženého rodiče, není vůbec snadné. Velmi důležitým aspektem je zhodnocení, jak moc je již dítě pečujícím rodičem ovlivněno. Neodmyslitelně je zde nutný zásah veřejné moci, který je však opět v souladu se zájmem dítěte. Profesor Gardner zmiňuje ve své publikaci, že je nutné trvat na kontaktu dítěte s odmítaným rodičem i přes jeho vůli, která je ovlivněna manipulujícím rodičem. Je také na místě zabývat se i odnětím dítěte z péče rodiče a umístění do péče odborného zařízení, kde může být obnoven vztah s nepečujícím rodičem.⁵⁷Během mé praxe v advokátní kanceláři jsem se setkala s jedním případem, kde vlivem manipulující matky došlo k tak vyhrcované situaci, že dítě bylo umístěno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, jako neutrálního prostředí, a to právě za účelem obnovení citové vazby k otci. Otec se odstěhoval ze společné domácnosti z důvodu opakovaných útoků matkou proti jeho osobě s příslibem matky, že s dítětem mu bude umožněno se stýkat. To se však nedělo, naopak matka začala velice efektivně pracovat na tom, aby dítě otce odmítalo. V průběhu opatrovnického řízení bylo zjištěno, že matka podala proti otci i trestní oznámení a s ohledem na chování dítěte,

⁵⁵ Syndrom zavrženého rodiče. *Kdejsitato: Rodina*. [online]. Kde jsi táto, © 2016 [cit. 24.3.2019]. Dostupné z: <http://www.kdejsitato.cz/rodina/dusledky-vylucne-pece-jednoho-rodice/syndrom-zavrzeneho-rodice.html>.

⁵⁶ GARDNER A., Richard. *Parental Alienation Syndrome* (2nd Edition) [online]. Cresskill, New Jersey: 2000 [cit. 24.3.2019]. Dostupné na <http://search.proquest.com/openview/1af931e7ee7d69a4e3ef5924eadd319/1?pq-origsite=gscholar&cbl=12816>.

⁵⁷ SPOUSTOVÁ, Ivana. *K tátovi (mámě) nechci. Tak proč tam musím?* [online] sancedetem.cz, 2.1.2017 [cit. 17.2.2019] Dostupné na <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/k-tatovi-mame-nechci-tak-proc-tam-musim--196.html>

který se otce bál, byl styk otce s dítětem umožněn pouze jako asistovaný, v rodinném centru TRIADA. Matka odmítala dítě na styk vodit, a po několika neuskutečněných stycích, výzvě a uložené pokutě, došlo k výkonu rozhodnutí odnětím dítěte. To bylo umístěno za velmi stresujících okolností do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a to na základě předběžného opatření dle § 452 odst. 1 ZŘS. Matka, jako manipulující rodič, popudila dítě proti otci takovým způsobem, že při první návštěvě otce, který viděl svého syna po téměř roce, ten na něj začal plivat, křičet, schovával se do rohu místnosti a říkal, že se ho bojí, a ať jde pryč. Dítě bylo v péči psychologů, kteří odhalili právě syndrom zavrženého rodiče, a začali s dítětem pracovat na důvodech, proč se otce bojí. Byl stanoven plán navykacího režimu, předběžné opatření bylo prodlouženo, takže dítě bylo v zařízení pod dobu 13 měsíců. Zákon sice připouští maximální délku předběžného opatření 6 měsíců, a o dalších 6 lze prodloužit, avšak zde bylo prodloužení dáno dokončením školní docházky v místě zařízení, na poslední měsíc školního roku. Plán navykacího režimu fungoval správně, dítě odbouralo bezdůvodný strach z otce a postupně si na něj zvyklo. Od hodiny návštěvy v krizovém centru, přes procházky v parku společně s pracovníci centra, víkendové návštěvy, nakonec dítě bylo svěřeno do péče otce, kde je doposud a je spokojené. Soud prvního stupně rozhodl o svěřeni do péče otce v květnu roku 2018, matka se odvolala a od té doby nebylo o odvolání rozhodnuto. S ohledem na zásadu rychlosti řízení, která má být v řízení ve věcech péče o nezletilé velice důležitá, nelze o rychlosti hovořit, avšak to není předmětem této práce.

Na výše uvedeném je zřejmé, že narušení citové vazby dítěte s nepečujícím rodičem může opravdu zajít do takovýchto krajních případů. Proto považuji za velice důležité, aby při náznaku vznikající syndromu zavrženého rodiče, nebo již při samotném postoji pečujícího rodiče, který si nepřeje bez objektivních důvodů, aby se druhý rodič s dítětem stýkal, bylo na oba rodiče působeno preventivně právě s ohledem na možné narušení či zpřetrhání vazeb dítěte s rodičem.

Vliv na oba rodiče by měl mít také OSPOD, který je do rozhodování ve věcech péče o nezletilé zapojován. V rámci preventivního působení by měl působit na oba rodiče, aby jednali především v zájmu dítěte a pokusili se oprostít od jejich konfliktu. Mám však za to, že práce OSPOD se často míjí svých účinkem, a to z toho důvod, že rodiče nevnímají OSPOD jako pomoc, nýbrž jako obtěžující a kontrolující orgán. Jsem také přesvědčena o tom, že pracovníci OSPOD nemají takovou kapacitu, aby se detailně zabývali všemi jejich případy.

Orgán sociálně právní ochrany dětí nemá žádnou nařizovací pravomoc ve vztahu ke vzájemnému vztahu rodičů, může se však pokusit pozitivně, motivačně působit na rodiče, kteří neplní svou povinnost. Může je i poučit o právní úpravě vztahující se k péči o

dítě, osobnímu styku s dítětem, ale také je může upozornit na následky, které se pojí s neplněním uložených povinností. Primárně doporučuje oběma rodičům zapojení např. do rodinné terapie, aby byly alespoň částečně napraveny narušené vztahy v rodině.

3.3. Dílčí závěr

Výše byly uvedeny dva aspekty, se kterým se musí soudy rozhodující ve věcech péče o nezletilé, vypořádat. Aspektů, se kterými se soudy vypořádávají je celá řada, vždy však jednají v zájmu dítěte. Nejtěžším úkolem je, zájem dítěte ve spleti intrik, dohadů a nařčení, vůbec najít. Na jedné straně tak máme odmítání styku dítětem v případě objektivně zjistitelných skutečností, pro které se dítě s rodičem stýkat nechce, a na druhé straně odmítání, z důvodů, které ovlivnily úsudek dítěte do takové míry, že jen slepě přebírá názor svého pečujícího rodiče, zejména, aby se mu zavděčil.

Soud tak přebírá obrovskou odpovědnost, dojít ke správnému zjištění, která z příčin zavinila odmítání styku dítětem. Dle zjištěného pak musí soud postupovat, na straně jedné neumožnit styk rodiči, který působil na dítěti násilí, proti jeho přání. Na druhé straně pak naopak donutit dítě, i přes jeho přání, stýkat se s odmítaným rodičem, aby byl odbourán syndrom zavrženého rodiče. U všech obecných vodítek je opět nutné zdůraznit důležitost individuality jednotlivých případů, okolností, skutečností, a především zájem dítěte.

4. Bránění styku

V předchozích kapitolách byly rozebírány různé situace, které mohou nastat s ohledem na styk rodiče s dítětem. Od možnosti donucení rodiče ke styku, když jej odmítá, přes důsledky pojící se s neuskutečněním styků, až po příčiny odmítání styku dítětem. V této kapitole budou probrány důsledky bránění styku rodičem.

Jak již bylo uvedeno výše, právo rodiče na styk s dítětem je na národní úrovni zakotveno v § 888 NOZ. Toto právo může omezit či zakázat dle § 891 odst. 1 NOZ pouze soud, a to v případě, že to vyžaduje zájem dítěte. V reálném životě však nefunguje vše dle zákona, a tak je časté, že k omezení či zakázání styku dochází fakticky. K tomu je nutné vžít se do situace, kdy dítě je v péči jednoho z rodičů, a to na základě dohody rodičů či soudního rozhodnutí. Pečující rodič, v mnoha případech matka, nerespektuje dohodu či soudní rozhodnutí ohledně styku dítěte s nepečujícím rodičem, a tomuto brání ve styku s dítětem.⁵⁸

K samotnému bránění dochází většinou postupně. Možností, jak fakticky bránit styku je nekonečné množství a zcela závisí na fantazii pečujícího rodiče. Mezi ty obvyklé patří například vyvolání konfliktní situace při předávání dítěte, kdy následkem toho, je dítě ochuzeno o radost ze styku s nepečujícím rodičem. K absurdní situaci může dojít, když dítě začne odmítat styk s nepečujícím rodičem právě z důvodu konfliktní situace pojící se s předáváním dítěte nepečujícímu rodiči.

Pečující rodič také může „nenápadně“ bránit styku i tím, že naplánuje na den, kdy si má nepečující rodič dítě vyzvednout, nějakou pro dítě zajímavou aktivitu. Důsledkem toho je pak dítě zklamané, že se nemůže aktivity účastnit a klade to za vinu nepečujícímu rodiči, ke kterému musí podle dohody nebo rozhodnutí soudu.

Další možností, jak se pečující rodiče pokouší bránit styku, je i náhlé onemocnění či nachlazení dítěte. Samozřejmě vždy záleží na zdravotním stavu dítěte, ale spatřuji obrovský rozdíl mezi lehkým nachlazením a zápalem plic. Zcela věřím kompetencím nepečujícího rodiče, který je schopen se o dítě postarat i v době nemoci, jediné, co je dle mého názoru je rozhodující, a to, zda je pro dítě v jeho zájmu podstoupit samotnou cestu k rodiči. V případě, že by mu samotná cesta mohla přitížit, či by pro něj činila značné obtíže, vidím zde objektivní důvod, proč by dítě mělo zůstat v péči rezidentního rodiče. I tak se však dle mého názoru může styk, ač se značným omezením uskutečnit, alespoň návštěvou nepečujícího rodiče u rodiče, který má dítě v péči.⁵⁹

⁵⁸ VYPUŠTÁK R., Oprávněný rodič a nástroje k realizaci styků s nezletilým dítětem, *Právo a rodina*, 2015, č. 4, roč. 17, 1 s,

⁵⁹ ROGALEWICZOVÁ R., Možnosti realizace styku rodiče s dítětem. *Právní rozhledy*. 2017, č. 18, 617 s.

Nejzávažnějším případem bránění styku, je dle mého názoru bránění zcela úmyslné, a to v případě, že rodič aktivně odmítá dítě předat. Aktivním odmítáním mám na mysli například fyzické bránění, kdy dítě drží v náručí a nechce jej nepečujícímu rodiči předat, ale i předstírání, že není doma či vycestování s dítětem mimo domov.⁶⁰

Dle mého názoru je uskutečnění styku z velké části v rukou pečujícího rodiče, proto je především při rozhodování soudu ve věcech péče o nezletilé podrobně posoudit, zda rodič dítěti nebude bránit ve styku s rodičem, a dle toho mimo jiné i rozhodovat, kterému rodiči do péče dítě svěří. Otázkou také zůstává, jak zamezit, aby k bránění styku docházelo. K tomu viz kapitolu 1, kdy prostředky pro výkon rozhodnutí, slouží především právě pro případy bránění styku, na rozdíl od odmítání styku rodičem.

4.1. Bránění ve styku s dítětem a jeho důsledky

Pečující rodič si často neuvědomuje, čeho se bráněním styku vlastně dopouští. Nepřipouští si možnost, že porušuje dohodu či rozhodnutí soudu, týkajícího se styku nepečujícího rodiče s dítětem, a především si nepřipouští ani jeho důsledky. Zákon na tyto situace myslel, a to v § 889, kterým zakotvil bránění styku jako důvod pro nové rozhodnutí ohledně péče o nezletilého, v případě že pečující rodič „*bezdůvodně trvale či opakovaně*“⁶¹ brání nepečujícímu rodiči ve styku s dítětem. Další možností, které je velice podobné předchozímu, je změna rozhodnutí dle § 909 NOZ, kterou odůvodňuje změna poměrů.

V kapitole 1 byl podrobně popsán postup donucování ke styku dle ZŘS, avšak s ohledem na situaci v první kapitole nastíněnou, a to, když styk s dítětem odmítá rodič. Nyní se nacházíme v situaci zcela odlišné, a to kde pečující rodič brání ve styku s dítětem nepečujícímu rodiči. Dle mého názoru se nyní dostáváme do situace, kterou zákon předpokládal, a která byla důvodem pro zakotvení § 501 a násl. ZŘS, týkající se vymožení povinnosti ve věcech péče o nezletilé.

U jednotlivých možností se tak setkáváme s jejich použitelností na výše popsanou situaci, a to na rozdíl od kapitoly jedna, ve které bylo v závěru shrnuto, že využitelnost opatření dle § 501 a násl. ZŘS je téměř nulová, v případě odmítání styku rodičem. Výzva ke splnění povinnosti, tak je přímo použitelná dle znění § 501 ZŘS, kdy je naplněn znak neplnění stanovených povinností. Rodič bránící styku má totiž povinnost dle § 888 NOZ dítě na styk s oprávněným rodičem řádně připravit, umožnit jej a s rodičem spolupracovat. Tím, že rodič dítě nepředá nepečujícímu rodiči dle dohody či rozhodnutí soudu, porušuje tuto povinnost.

⁶⁰ NOVÁK T., Mají něco společného „Stockholmský syndrom“ a trauma zavrženého rodiče? *Právo a rodina*. 2010, roč. 12, č. 1, 10 s.

⁶¹ § 889

Porušení povinnosti je také důvodem pro výkon rozhodnutí prostřednictvím ukládání pokut, když pečující rodič dobrovolně neplní rozhodnutí soudu. Zde je také snadné spatřovat zavinění rodiče, které je nutné k uložení pokuty také prokázat, když ten svým úmyslným jednáním brání oprávněnému rodiči se s dítětem stýkat.⁶²

Další opatření uvedená v § 503 jsou na uvážení soud. Dle mého názoru totiž setkání s mediátorem v rozsahu 3 hodin již nezastaví pečujícího rodiče, který ve styku brání. Jeví se mi jako neúčelné setkání s mediátorem nařizovat, když je zcela patrné, že vztah mezi rodiči je již tak vyhrocený, že pečující rodič dítě ke styku druhému rodiči nepředá. V některých případech to možná účelné je, ale vždy záleží na konkrétních okolnostech. Naopak stanovení plánu navykacího režimu nebo realizace styku pod dohledem OSPOD se mi jeví jako vhodné řešení situace. Pečující rodič nemůže namítat, že dítě například není s nepečujícím rodičem v bezpečí, je také prokázáno i před OSPOD, jaký vztah má dítě k nepečujícím rodiči, a je možné tak včas zabránit i vytvoření syndromu zavrženého rodiče.⁶³

Odnětí dítěte je zcela jistě obrovským zásahem do práva na rodinný život. Některé situace však vyžadují jeho využití. V případě bránění styku považují toto opatření jako opravdu krajní řešení, a to ve zcela vyhrocených situacích, kdy se nepečující rodič nesetkal se svým dítětem delší dobu. Otázkou je, jak dlouhá doba postačí k tomu, aby bylo nutné nařídit výkon rozhodnutí odnětím dítěte. Důležitým faktorem bude pravděpodobně i aktivita nepečujícího rodiče, který se bude domáhat styku s dítětem všemi možnými prostředky. Zde se dostáváme ještě k dalším otázkám, a to, zda pasivita rodiče, který pouze čeká na nové rozhodnutí ohledně péče o nezletilého, může jít k jeho tíži. Nebo může jít k tíži i jeho aktivita, když využije veškeré možné prostředky.

S ohledem na výše uvedené si dovoluji konstatovat, že se zde opět setkáváme s tím, že zákon nám sice dává možnosti, jak vymoci povinnosti, v tomto případě povinnost pečujícího rodiče umožnit styk nepečujícím rodiči s dítětem, avšak kde není vůle, ani zákon nepomáhá, a vracíme se zpět k důležitosti emocionálního prvku, který provází celé opatrovnické řízení. Zákon sice uvádí, že má být rozhodnuto o změně péče, fakticky se tak však neděje, protože soudy se zdráhají zasáhnout do práva na rodinný život více. V případě, že by soudy přistoupily k většímu zásahu, situace by se tak mohla zlepšit, neboť společnost si uvědomí, že takové chování má skutečné důsledky.

⁶² § 502 ZŘS

⁶³ viz kapitolu 3

4.2. Bránění ve styku jako zásah do osobnostních práv

V předchozí části této diplomové práce bylo zodpovězeno, co je bránění styku, a také jakým způsobem postupovat, když k němu dochází. Jedním z dalších způsobů, jak zhojit důsledek je rovina ochrany osobnosti rodiče, ale i dítěte. Pro porušení práva na ochranu soukromí dle § 81 odst. 2 NOZ, zde není potřeba dohody mezi rodiči nebo rozhodnutí soudu ve věci péče o nezletilé. Právo na ochranu soukromí totiž vyplývá *ex lege*, a to konkrétně z § 858 NOZ upravující rodičovskou odpovědnost, pro rodiče.⁶⁴ Z toto ustanovení také můžeme vyvodit i právo dítěte na styk s rodičem, které má dle § 855 odst. 1 věty první, stát naproti práva a povinnosti stýkat se s rodičem. Ohledně práva rovnajícího se povinnosti odkazují na kapitulu 1 této diplomové práce, protože nejsem přesvědčena o tom, že ke každému právu dítěte lze přiřadit i povinnost rodiče, a zcela jistě jsou zde i pochybnosti o jejich vymahatelnosti.

Dle § 82 NOZ „člověk, jehož osobnost byla dotčena, má právo domáhat se toho, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno nebo aby byl odstraněn jeho následek“. Konkrétní zásah je spatřován jako porušení práva na ochranu soukromí a také rodinného života dle § 81 NOZ. S tím se také pojí i náhrada újmy na přirozených právech člověka upravená v části čtvrté, hlavě III., v pododdílu pojmenovaném „náhrada při újmě na přirozených právech člověka“.⁶⁵

Pro vymožení povinnosti odčinit člověku újmu způsobenou porušením ochrany soukromí a rodinného života musí být splněno několik podmínek. Musí zde existovat porušení chráněného zájmu, důsledkem tohoto porušení vznikne újma. Zavinění postačí, stejně jako u obecné odpovědnosti za škodu, z nedbalosti, avšak při prokázání úmyslu se zohlední v míře zadostiučinění.

Může se zdát, že rozhodnutí Městského soudu v Praze⁶⁶ či Krajského soudu v Brně⁶⁷, bylo průlomovým, a rodiče okamžitě začali využívat tohoto prostředku. To se však nestalo. Dle mého názoru se jedná pouze o podpůrný, ne zcela efektivní prostředek. Uložená pokuta má stejnou motivaci, jako náhrada nemajetkové újmy. Rozdíl je pouze ve způsobu, jak toho dosáhnout. Na druhou stranu je pravdou, že o náhradě nemajetkové újmy rozhodují v prvním stupni krajské soudy, což by mohlo znamenat rychlejší řízení oproti zdoluhavému opatrovnickému.

⁶⁴ SCHÖN, Monika. Vztahy mezi rodiči při výkonu rodičovské odpovědnosti. *Právní rozhledy*. 2015, roč. 1, 5 s. ⁶⁵ § 2956 a násl.

⁶⁶ Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 6.9.2012, sp. zn. 31 C 2012

⁶⁷ Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 10.4.2013, sp. zn. 24 C 26/2009, a ze dne 14.1.2011, sp. zn. 24 C 69/2003

Výše uvedenými rozhodnutími se zabývaly také Fabianová a Ondřejová, které zhodnotily prostředky sloužící k ochraně osobnostních práv, jako „účinné nástroje napomáhající uskutečnění styku rodiče s dítětem“. Zdůraznily však i nutnost klást zvýšené nároky na soudy, s ohledem na odůvodnění jednotlivých rozhodnutí, která musí zvážit konkrétní okolnosti případu i zájem dítěte.⁶⁸

4.3. Maření výkonu úředního rozhodnutí

Dalším nástrojem, který přichází v úvahu při neplnění povinnosti vyplývající ze soudního rozhodnutí nebo dohody o styku existuje i na trestněprávní rovině. Dle základní zásady trestního práva, zásady subsidiarity trestní represe, však nelze této možnosti využít bez dalšího. Pro naplnění nejen skutkové podstaty trestného činu upraveného v § 337 TZ, ale také zásad trestního práva, nepostačí pouze porušení povinnosti vyplývající z rozhodnutí. Je bráno v potaz také využití jiných prostředků, jako je výkon rozhodnutí postupem dle ZŘS, ale i chování povinného po využití těchto prostředků.⁶⁹

Vše výše uvedené je zakotveno v § 337 odst. 4, včetně využití opatření v občanském soudním řízení. Trestní sankcí hrozící rodiči za porušování povinnosti vyplývající mu z rozhodnutí ve věci péče o nezletilé je odnětí svobody až na jeden rok. Při porušování povinnosti vyplývající z dohody rodičů či soudního rozhodnutí, má oprávněný rodič několik zákonných prostředků. Trestní rovina by však měla být až tím posledním pokusem, ke kterému se oprávněný uchýlí. Otázkou také je, v čím zájmu je, dostat rodiče do vězení. V zájmu dítěte to zcela jistě není.

⁶⁸ FABIANOVÁ, Z., ONDŘEJOVÁ, E. Odnětí možnosti realizovat právo na rodinný život jako žalovatelné porušení osobnostních práv. *Právní rozhledy*, 2013, č. 15-16, 527 s.

⁶⁹ VYPUŠŤÁK Radim. Oprávněný rodič a nástroje k realizaci styků s nezletilým dítětem. *Právo a rodina*. 2015, č.1, roč. 17, 4-5 s.

Závěr

Diplomová práce zpracovává téma aktuální otázky styku rodiče s dítětem, především se záběrem na samotnou realizaci styku s dítětem. Z § 855 NOZ vyplývá, že dítě a rodiče mají práva i povinnosti, které vůči sobě mají působit navzájem. Argumenty uvedené v diplomové práci se přiklání k tomu, že osobní styk je sice povinností rodiče, avšak problémem je vymožení této povinnosti s ohledem na rozdílné situace v rodině. Práce je rozčleněna do 4 kapitol, kde stěžejní částí diplomové práce je spatřována v analýze judikatury soudu.

Hlavním cílem diplomové práce bylo důsledně popsat vybrané situace, a k nim také rozebrat právní úpravu na ně směřující. V první kapitole byl osobní styk vymezen jako povinnost rodiče, kterou má vůči dítěti. Byla zde vznesena argumentace svědčící pro styk jako povinnost, a k tomu také vyjádřena pochybnost ohledně promítnutí každého práva, v tomto případě dítěte, do povinnosti rodiče. Bylo poukázáno, že v záležitostech rodinně právních je spíše kontraproduktivní rodiče k něčemu nutit, když jejich povinnost obsahuje dávku emocí, citové vazby k dítěti a další okolnosti. Jednotlivé podkapitoly rozebíraly samotný postup donucování rodiče ke styku dítěte dle ZŘS s ohledem na osobní styk vymezený jako povinnost. Byla nastíněna situace, při které se rodič odmítá s dítětem stýkat. Postupně byly zhodnoceny všechny prostředky, které zákon k vymožení povinnosti poskytuje dle ZŘS. Jako první bylo za dané situace zkoumáno, zda je možné a účelné využití výzvy ke splnění povinnosti. Užití tohoto prostředku se jeví jako možné, k dané situaci i vhodné, avšak ohledně míry donucení spíše jako neúčelné. Uložení pokuty, jako další prostředek, pozbývá motivace a dle mého názoru tak v situace, kdy rodič odmítá styk s dítětem, bude působit zcela opačným účinkem. Rodič bude pokutu brát spíše jako sankci než jako motivaci se s rodičem setkat, i přesto, že ÚS judikoval, že ukládání pokut nemá mít primárně sankční charakter. Ukládání pokut bylo vyobrazeno také ve světle nálezu ÚS, který se účelností pokut zabýval. Další opatření, která zákon udává pro donucení rodiče k povinnosti, jako je nařízení mediace v rozsahu 3 hodin, stanovení navykacího režimu, asistovaný styk či setkání s odborníky, byla postupně rozebrána. Jako poslední možnost zákon upravuje odnětí dítěte. S ohledem na to, že komentářová literatura o situacích, kdy rodič odmítá styk s dítětem, mlčí, je nutné se zamyslet především nad tím, zda je v zájmu dítěte, aby se vůbec s takovým rodičem stýkalo. To bylo rozebráno i v diplomové práci se závěrem, že dítě má právo na oba rodiče, a je především důležité zkoumat příčinu. K využití jednotlivých opatření si dovoluji shrnout, že jejich využití je spojováno spíše s jinými situacemi než v první kapitole nastíněnou. Některé prostředky, např. odnětí dítěte, není zcela jistě využitelné vůbec, a u ostatních zůstávám na vážkách, a to

zejména z toho důvodu, že každý případ je ryze individuální. Stálý však zůstal názor na to, že je důležité, v každém případě zohledňovat zájem dítěte.

Součástí kapitoly jedna je také analýza judikatury ÚS týkající se ukládání pokut, ale i práni dítěte a jeho participace na řízení o něm. S ohledem na to, že v České republice dosud nebylo za účinnosti NOZ o povinnosti rodiče stýkat se s dítětem rozhodováno, považovala jsem za vhodné zařadit také i část německé rozhodovací praxe, a to konkrétně jedno rozhodnutí týkající se povinnosti rodiče stýkat se s dítětem německého Bundesverwaltungsgericht.

Druhá kapitola navazuje na první, když popisuje důsledky, které se pojí s neplněním povinnosti. Jako prvním důsledkem je zmíněno zvýšení výživného. S ohledem na nastíněnou situaci, kdy rodič odmítá styk s dítětem, považuji zvýšení výživného jako prostředek sloužící ke „zhojení černého svědomí“, pokud povinného rodiče vůbec trápí. Peníze tak v tomto případě nahrazují jeho péči, avšak dle mého názoru osobní péči rodiče nahradit penězi nelze. S neuskutečněním styku se také pojí náhrada škody, která je předmětem dalšího podkapitoly. Jsou tak definovány podmínky pro nárok na náhradu škody, a to jak z pohledu rodiče, tak z pohledu dítěte.

Odmítat styk s dítětem může nejen rodič, můžou nastat také situace, ve kterých styk odmítá dítě. Takto nastíněná situace je obsahem třetí kapitoly této diplomové práce. Považovala jsem za důležité popsat i další situace než jen první nastíněnou. Důležitým aspektem je také zjišťování příčin odmítání styku dítětem, a proto jsou zde rozepsány i rozhodnutí samotného dítěte na základě negativní zkušenosti s rodičem, a také syndrom zavrženého rodiče. Byla zmíněna důležitost soudu a odpovědnost mu kladena do rukou v případech, kdy je polemizováno nad tím, zda dítě opravdu rodiče odmítá z vlastní vůle, špatně zkušenosti s rodičem, nebo naopak na tom má svůj podíl manipulující rodič. Mám za to, že bylo důkladně probráno, co vše soud má brát v potaz, vyjevily se i další otázky, se s tímto tématem pojící, ale opět se vracíme ke zjišťování nejlepšího zájmu dítěte.

Další situací uváděnou v diplomové práci, je bránění styku. Je to situace, kterou zákon předpokládá, nebo alespoň z dikce jednotlivých ustanovení týkající se donucení rodiče ke styku, je to zřejmé. V souvislosti s touto situací tak byla rozebrána jednotlivá opatření. Bránění ve styku také nemá jen důsledky v možnosti využití opatření dle ZŘS, ale také je spatřováno jako zásah do osobnostních práv. Bránění styku může mít po vyčerpání prostředků také důsledky v trestněprávní rovině. I přesto, že zákon nám dává spoustu možností, jak naložit se vzniklými situacemi, vždy je to velmi stresující zejména pro dítě, a proto považuji za nejlepší možné řešení, se z jakékoli vyhocené situace dostat s pomocí odborníků, a především si uvědomit, v čím zájmu se rodiče mají dohodnout.

Cílem této diplomové práce bylo nastínění několika situací týkající se styku s dítětem a analýza právní úpravy, k tomu směřující. Závěrem lze konstatovat, že s ohledem na výše uvedené byl cíl práce naplněn. Styk rodiče s dítětem, a jeho samotná realizace, je sféra, do které stát má zasahovat co nejméně, ale při potřebě chránit zájem dítěte naopak dosti efektivně. Odpovědnost za uváděné situace ve všech případech mají primárně rodiče, kteří do rodičovského konfliktu zařadili i dítě jako zbraň. I přes mezery v zákoně, který neupravuje všechny situace, nepovažuji za nutné je upravovat, naopak cestu vidím zejména ve spolupráci s OSPOD či mediátory. Odpovědnost nadále bude z velké části zůstat i v rukou soudců tam, kde rodiče zklamali.

Seznam použitých zdrojů

Právní předpisy a jiné legislativní akty

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, Sněmovní tisk 362/0. Část č. ½. Vládní návrh občanského zákoníku.

Úmluva o právech dítěte

Instrukce Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva vnitra, Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva práce a sociálních věcí, ze dne 5.4.2007, č.j. 142/2007-ODS-Or

Judikatura

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13.3.2012, sp. zn. II. ÚS 3765/11

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 19.4.2016, sp. zn. II. ÚS 3489/15

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 16.6.2015, sp.zn. II. ÚS 2943/14

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 26.8.2010, sp. zn. III. ÚS 3007/09

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 28.2.2018, sp. zn. II. ÚS 2866/17

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 7.10.2009, sp. zn. III. 1750/09

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 26.8.2010, sp. zn. III. ÚS 3007/09

Rozhodnutí Bundesverwaltungsgericht ze dne 1.4.2008, sp. zn. 1 ByR 1620/04

Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 6.9.2012, sp. zn. 31 C 2012

Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 10.4.2013, sp. zn. 24 C 26/2009

Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 14.1.2011, sp. zn. 24 C 69/2003

Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 14.12.2015, sp.zn. 13 Co 377/2015

Monografie a komentářová literatura

GARDNER, R. A. *Syndrom zavrženého rodiče*. 1. vydání. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí v nakladatelství JAN, 1996.

HAMULÁKOVÁ K., PETROV KŘIVÁČKOVÁ, J., a kol. *Casebook civilně procesního práva*, Praha: Wolters Kluwer, 2018, v tisku.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, HULMÁK, Milan, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, PUSTKA, Jindřich, SIEGLOVÁ, Zuzana, SEDLÁK, Petr, WESTPHALOVÁ, Lenka, KAPITÁN, Zdeněk,

KOŽIAK, Jaromír, ŠMÍD, Ondřej, HRUŠÁKOVÁ ml., Milana. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). 1. vydání. Praha: nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 846.

HULMÁK, Milan, BEDNÁŘ, Václav, BEZOUŠKA, Petr. a kolektiv, *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. 1.vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014.

SVOBODA K., TLÁŠKOVÁ, Š., LEVÝ J., HROMADA, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1.vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 1054 s.

ŠÍNOVÁ R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016.

Odborné články

FABIANOVÁ, Z., ONDŘEJOVÁ, E. Odnětí možnosti realizovat právo na rodinný život jako žalovatelné porušení osobnostních práv. *Právní rozhledy*, 2013, č. 15-16.

KRÁLÍČKOVÁ, Z. O právech a povinnostech v rodinném právu 1). *Acta Iuridica Olomuncensia*, 2015, č. 3

NOVÁK T., Mají něco společného „Stockholmský syndrom“ a trauma zavrženého rodiče? *Právo a rodina*. 2010, roč. 12, č. 1.

ROGALEWICZOVÁ Romana. Možnosti realizace styku rodiče s dítětem. *Právní rozhledy*, 2017, roč. 18.

ROGALEWICZOVÁ Romana. Náhrada škody způsobené neuskutečněním styku s dítětem ve stanoveném termínu. *Právo a rodina*, 2014, roč. 16, č. 1.

ROGALEWICZOVÁ Romana. Povinnost a právo rodiče a dítěte na osobní styk. *Acta Iuridica Olomuncensia* 2016, č. 3.

ROGALEWICZOVÁ, R. Traumatizace dítěte rodičovským konfliktem. *Právo a rodina* 2012, roč. 20, č. 4, s. 20-21

SCHÖN, Monika. Vztahy mezi rodiči při výkonu rodičovské odpovědnosti. *Právní rozhledy*. 2015, roč. 1.

VYPUŠTÁK R., Oprávněný rodič a nástroje k realizaci styků s nezletilým dítětem, *Právo a rodina*, 2015, č. 4, roč. 17.

WESTPHALOVÁ L., Problematické aspekty styku rodiče s dítětem, *Právní rozhledy*. 2017, roč. 11.

Internetové odkazy

Autor neuveden. Syndrom zavrženého rodiče. *Kdejsitato: Rodina*. [online]. Kde jsi táto, © 2016 [cit. 24.3.2019]. Dostupné na <<http://www.kdejsitato.cz/rodina/dusledky-vylucne-pece-jednoho-rodice/syndrom-zavrzeneho-rodice.html>>

Důvodová zpráva k NOZ – konsolidovaná verze. s. 223 [online]. obcanskyzakonik.justice.cz, 3. února 2012 [cit. 20.8.2018] Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>

European report on preventing child maltreatment, *WHO Denmark 2013* [online]. euro.who.int, [cit. 16.3.2019]. Dostupné na http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf

GARDNER A., Richard. Parental Alienation Syndrome (2nd Edition) [online]. Cresskill, New Jersey: 2000 [cit. 24.3.2019]. Dostupné na <http://search.proquest.com/openview/1af931e7ee7d69a4e3ef5924eadd319/1?pq-origsite=gscholar&cbl=12816>.

Instrukce MS, MV, MZ, MŠMT a MPSV – dostupné na <http://www.msmt.cz/dokumenty/instrukce-ministerstva-spravedlnosti-ministerstva-vnitra-ministerstva-zdravotnictvi-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-a-ministerstva-prace-a-socialnich-veci-ze-dne-5-4-2007-c-j-142-2007-org-kterou-se-upravuje-postup-pri-vykonu-soudnich>

Národní strategie ochrany práv dětí – Právo na dětství, MPSV 2012-2015 dostupné na <http://www.mpsv.cz/files/clanky/14309/NSOPD.pdf>

PREININGEROVÁ, Kateřina. Pokuta za neuskutečněný styk u starších dětí. [online], 10.6.2016, [cit. 20.2.2019]. Dostupné na <https://www.epravo.cz/top/clanky/pokuta-za-neuskutecneny-styk-u-starsich-deti-101661.html>

Rozhodnutí Bundesverwaltungsgericht ze dne 1.4.2008, sp. zn. 1 ByR 1620/04 dostupné na https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2008/04/rs200804_01_1bvr162004.html

Seznam mediátorů – dostupné na <http://mediatori.justice.cz/>

SPOUSTOVÁ, Ivana. *K tátovi (mámě) nechci. Tak proč tam musím?* [online] sancedetem.cz, 2.1.2017 [cit. 17.2.2019] Dostupné na <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/k-tatovi-mame-nehcci-tak-proc-tam-musim--196.html>

Shrnutí

Diplomová práce je zaměřena na styk s dítětem jako povinnost rodiče a je velmi aktuálním tématem.

Lze shrnout, že zákon nepostihuje všechny možné situace, které mohou s realizací styku vzniknout. Práce pojednává o jednotlivých situacích a popisuje, jakými způsoby lze donutit rodiče, ale i dítě, ke styku. Diplomová práce je rozdělena do čtyřech kapitol.

V první kapitole je vymezen styk rodiče s dítětem jako jeho povinnost. V této kapitole je také právní rozbor některých rozhodnutí Ústavního soudu České republiky, ale i jedno zahraniční rozhodnutí. Ve druhé kapitole jsou rozebrány důsledky pojící se s neplněním povinnosti rodiče. Následující kapitola popisuje situace, za kterých styk odmítá dítě. Poslední kapitola se věnuje bránění styku a jeho důsledkům.

Cílem diplomové práce bylo posoudit právní úpravu vztahující se ke styku rodiče s dítětem, zejména ve vztahu k samotné realizaci styku. Tato práce tak otevřela další nabízející se otázky, a mohla by sloužit také jako pomoc rodičům, kteří se dostanou do některé z popsaných situací.

Abstract

This diploma thesis deals with regulation of parental contact with a child as a parent's duty and it is a very actual issue.

It can be summed up that the law does not contains every situation which can appear related to realization of parental contact with a child. The thesis describes some of the situations and describes how to compel parent or child to contact each other. The thesis is divided into four chapters.

The first chapter defines parental contact with a child as parent's duty. This chapter also deals with the court decisions which are related to parental contact with a child. The consequences related to default of parental duty are analysed in chapter two. Next chapter describes situation when the child rejects the contact with a parent. The last chapter deals with the situation when the parent does not permit another parent to be in contact with a child.

The aim of the diploma thesis was to evaluate the legislation of parental contact with a child, especially related to the realization of contact. This thesis could help parents which are in above mentioned situations.

Seznam klíčových slov/ Key words

Styk s dítětem	Contact with the child
Výkon rozhodnutí	Enforcement of decision
Odmítání styku	Rejection of contact
Bránění ve styku	Contact obstruction
Náhrada škody	Damage compensation
Syndrom zavrženého rodiče	Parental alienation syndrom